

HST 2023

Historisk studenttidsskrift

Volym 4

Innehållsförteckning

Presentation av redaktionen

Redaktörerna har ordet

Artikel

Ida Asp Den stolte Skude och Jomfru Tusindpik - Vardagsliv bland prostituerade i Köpenhamn belyst genom brev 1874–1906 1-25

Essäer

Rebecca Pourbassani Longing for the Infinite – From idealism to modernity – Ibsen’s aesthetic conditions 26–38

William Šokčić Sundell Nyheter från Jugoslavien - Porträtteringen av Serbien och serber i en svensk mediekontext 39–49

Elsa Crona Med femininiteten på spel? 50–58

Presentation av redaktionen

Elsa Crona

Elsa har en fil.kand och en masterexamen i historia. Hennes huvudsakliga forskningsintressen rör kvinnohistoria och tidigmodern europeisk kultur.

Masteruppsatsen handlade om förståelsen för havandeskap och den gravida kroppen på 1700-talet, och med det har intresset för kroppens historia introducerats. Elsa har även studerat litteraturvetenskap. När hon inte sysslar med historia intresserar sig Elsa bland annat för forsknings- och utbildningsfrågor.

Cecilia Falkman

Cecilia har en kandidat i litteraturvetenskap från Lunds universitet och läser nu masterprogrammet Europäische Literaturen vid Humboldt-Universität zu Berlin.

Hennes historiska intresse sporras av att leva i staden Berlin samtidigt som hon alltid återvänder till litteraturen som historiebärande objekt.

Alice Olsson

Alice är bibliotekarie och arbetar till vardags med vetenskaplig kommunikation. Alice har sin bakgrund i idé- och lärdomshistoria och har en fil. kand. i ämnet från Lunds universitet. Hennes historiska intresseområde är de politiska idéernas historia och individens ställning inom olika politiska och ideologiska system, främst med fokus på svenskt 1900-tal.

Fanny Olsson

Fanny läser en kandidat i historia vid Lunds universitet. Vid sidan om historiestudierna läser hon även rumänska. Hon intresserar sig särskilt för Östeuropas kultur och moderna historia. Vid skrivande stund är Fanny på sin utbytetermin vid Adam Mickiewicz University i Polen.

Nike Stolpe Wikström

Nike har just tagit masterexamen i idé- och lärdomshistoria (Kritiska studier, GU) och har en kandidatexamen i idé- och lärdomshistoria och en i psykologi (LU). Hon har redaktionell erfarenhet från Rachel Carson Center (LMU) i München och har studerat historia vid Freie Universitet i Berlin. Hennes forskningsintressen rör sig i gränslandet mellan känslornas idéhistoria och posthumanism och hon intresserar sig särskilt för sensibilitet inför och genom det icke-mänskliga under 1700-talet.

Ett stort tack till...

Rachael Imlay for her excellent English proofreading.

Vår Advisory Board bestående av **Anna Nilsson Hammar**, **David Larsson Heidenblad** och **Henrik Rosengren**.

Redaktörerna har ordet

- *Vägskäl*

Att syssla med historiska frågor och perspektiv kan liknas vid att gång på gång ställas inför vägskäl. Den väg en historiker väljer att ta – eller slumpmässigt ramlar in på – i sin forskning kan vara avgörande för resultaten. Många forskare har slagit följe på samma vägar genom åren, vilket resulterat i stora och framgångsrika projekt, medan andra gjort avstickare på mindre stigar och där hittat något nytt och utforskat. Den där utforskade vägen är nog något som alla som sysslar med historisk forskning drömmer om att finna. Idag är historisk forskning bred och varierad. Historisk studenttidsskrifts främsta syfte har sedan starten varit att synliggöra att även studenter, tack vare forskningens vägskäl, utgör en del av historievetenskapens mångfald.

I år firar Historisk studenttidsskrift fem år. Den tid som gått sedan det senaste numret har visat prov på att arbetet med att utveckla en tidskrift innebär mer än att publicera artiklar. Om förra numret av tidskriften präglades av coronapandemins konsekvenser kan detta nummer sägas ha handlat om kvalitetsarbete. Vid det förra redaktionsskiftet var vi två kvar och fast beslutna om att fortsätta driva tidskriften. Efter en höst som duo snarare än som redaktion kom insikten att även vi stod inför ett vägskäl. De beprövade taktikerna fungerade inte längre och om det skulle bli ett nummer krävdes nya idéer och perspektiv. Historisk studenttidsskrift behövde välja den utforskade vägen, vilket under verksamhetsåret har inneburit färre artiklar, men desto mer redaktionsarbete. Redaktionen har under året vuxit och tillsammans har vi satsat på att utveckla nya och hållbara rutiner för arbetet med tidskriften.

Vägskälen som Historisk studenttidsskrift står inför nu är flera. Vi lämnar över rodret till de redaktörer som klivit ombord under 2023. Det innebär att en fjärde generation av redaktörer nu driver tidskriften. Det är vi stolta över. Med den nya

generationen kommer redaktionen att få en internationell prägel. Basen i Lund kvarstår men med redaktörer utplacerade i Berlin och Poznań. I detta nummer bjuder vi in läsaren att ta del av fyra artiklar och fyra ämnen. I numrets huvudartikel tar Ida Asp från Köpenhamns universitet med oss till det sena 1800-talets Köpenhamn.. För första gången har tidskriften alltså en internationell huvudartikel. Det är vi också stolta över. Sedan reser vi vidare till Ibsens Norge och Serbien under de jugoslaviska krigerna för att till sist avsluta bland tyngdlyfterskor i ett nutida Sverige. Vår förhoppning är att numret speglar historievetenskapens mångfald, och hur olika historisk forskning kan se ut. Historisk studenttidsskrift vill fortsätta vara en plats där unga forskare får chans att presentera vad de funnit på den utforskade vägen.

Elsa Crona & Alice Olsson

Chefredaktörer

Den stolte Skude och Jomfru Tusindpik

- Vardagsliv bland prostituerade i Köpenhamn belyst genom brev
1874–1906

IDA ASP
KØBENHAVNS UNIVERSITET

Abstract

Den här artikeln undersöker hur prostituerade kvinnor i slutet av 1800-talet beskrev och reflekterade över sin tillvaro. Källmaterialet är brev, bevarade i sedlighetspolisens rapporter i Köpenhamn över inskrivna offentliga fruntimmer. Breven berättar om kvinnornas historia och belyser deras vardag. Studien visar att prostitutionens vardag kännetecknades av humor, vänskap och driftighet, men också rivalitet och sjukdom.

Nyckelord: kvinnohistoria, prostitutionshistoria, arbetarhistoria, brev, 1800-tal

Inledning

Den stolta horan har kommit på Vester Hospital med fittan full av schankersår, diktade Ester Hansen till sin väninna Hansine Christine, en dag i juli år 1902. Sjukhuset, som också kallades för Vestre Hotel bland de prostituerade, låg vid sidan av Köpenhamns Tivoli. Där kunde prostituerade få gratis behandling för sina könssjukdomar. En ”kur” kunde ta månader och då behövdes en ragtime att roa sig med. ”Skuden skulle i Badet og vaske sin sure Krop”, fortsatte Ester, ”men da hun optil Doktoren kom, blev hun i Sengen lagt op, saa skulle i se Mæren, hun sprællede, skreg og sked”.¹

---

¹ I13A0009, Milads den stolte Skude, 1.a vers.

Ester var verksam i en tid då prostitutionsyrket hade en halvofficiell status i Danmark. År 1874 reglerades prostitutionen, efter inspiration från andra europeiska länder.² Motivet var sanitärt – att begränsa spridningen av veneriska sjukdomar, såsom syfilis och gonorré. Lagstiftningen medförde att prostitutionens existens främjades och tilläts förekomma öppet på särskilda gator i inre Köpenhamn. Samtidigt disciplinerades dess yrkesutövare. Kvinnor som uppförde sig misstänksamt övervakades av polisens sedlighetsbyrå. Visade de tecken på sjukdom, eller erkände under förhör att de mottagit pengar för samlag, blev de tvångsinskrivna. Väl inskriven som offentligt fruntimmer var det svårt för kvinnorna att komma ut ur prostitutionen. En utskrivning godkändes först vid erhållen tjänst eller ingått äktenskap. Även om kvinnorna lyckades skrivas ut, blev drygt hälften inskrivna igen.³

Kvinnorna som skrevs in som offentliga fruntimmer var unga och huvudsakligen från mindre bemedlade familjer. Majoriteten av dem hade flyttat till Köpenhamn från landsbygden eller från Sverige för att arbeta som tjänsteflickor. På grund av hårda och osäkra arbetsvillkor blev prostitutionen en möjlighet för dem att överleva.⁴ Hur upplevde kvinnorna att vara underlagda ett system med obligatoriska läkarundersökningar minst en gång i veckan, där varje flytt också skulle anmälas inom 24 timmar till polisen?

Med hjälp av bevarade brev från Sedlighetspolisen i Köpenhamns rapporter över offentliga fruntimmer vill jag i den här artikeln undersöka hur de prostituerade kvinnorna beskrev och reflekterade över sin tillvaro.

Tidigare forskning som teoretisk grundlag

Sedlighetspolisen i Köpenhamn förde noggrann dokumentation över kvinnorna i prostitutionssystemet. Viktig information om deras process in i prostitutionen och,

---

² Den första prostitutionslagstiftningen kom visserligen år 1863 i Danmark. 1874 års lag utmärktes dock av tvångsaspekten i inskrivningen av officiella fruntimmer och markerar därmed början på regleringens tidsperiod som avslutades år 1906. Om periodens lagstiftningar, se Merete B. Pedersen, *Den reglementerade prostitution i København fra 1874-1906* (Köpenhamn 2000) s. 15–16.

³ Tine Vammen, *Rent og urent. Hovedstadens tjenestepiger og fruier 1880-1920* (Köpenhamn 1986), s. 173-175, 185-186; Pedersen (2000) s. 56.

⁴ Vammen (1986) s. 172-173, 175.

eventuella väg ut, lagrades i inskrivnings respektive utskrivningsrapporter. Detta omfattande källmaterial som beskriver prostitutionen under det sena 1800-talet har gjort att reglementeringstiden i Europa har varit fokus för flera socialhistoriska undersökningar. Gemensamt för prostitutionsstudierna är att de befinner sig på ett övergripande plan, där studierna generellt förhåller sig statistiskt till reglementeringens drivkrafter och prostitutionens realiteter.⁵

Historikern Judith R. Walkowitzs studie *Prostitution and Victorian Society* från 1980, har med sitt genusteoretiska perspektiv varit banbrytande för prostitutionsforskningen. Historiker så som Tinne Vammen och Karin Lützen följer i hennes spår och ser reglementeringen som ett *köns- och klassdisciplinerande* verktyg, format av borgerliga makt- och normstrukturer.⁶

Det finns ett behov i historieskrivningen att framhäva prostituerade kvinnor som aktivt handlande individer under restriktiva villkor. Utifrån detta perspektiv ses prostitution som kvinnors *förhandling* av sex mot betalning.⁷ Prostitutionen var enligt historikerna både en *överlevnadsstrategi* och ett *sjähständighetsprojekt*.⁸ Detta synsätt på prostitutionen och dess kvinnor utgår jag också från i den här artikeln. Walkowitz beskriver komplexiteten på följande sätt:

Prostitutes were not free of male domination, but neither were they simply passive victims of male sexual abuse. . . . They negotiated their own prices, and they were as likely to exploit their clients as to suffer from humiliation from male hands.⁹

Historikerna Bolette Frydendahl Larsen och Merete Bøge Pedersen beskriver i sina respektive studier att de prostituerade kvinnorna utgjorde en *subkultur* som bröt mot

---

⁵ Anna Jansdotter & Yvonne Svanström, ”Inledning” i Anna Jansdotter & Yvonne Svanström (red.), *Sedligt, renligt, lagligt. Prostitution i Norden 1880-1940* (Göteborg 2007) s. 22.

⁶ Jansdotter & Svanström (2007) s. 21, 26–27; Vammen (1986) s. 41, 209, 258; Karin Lützen, *Byen tammes. Kärnefamilie, sociale reformer og velgørenhed i 1800-tallets København* (Köpenhamn 1998) s. 52–53. För svensk forskning se Yvonne Svanström, *Policing Public Women. The Regulation of Prostitution in Stockholm 1812–1880* (Stockholm 2000) s. 10–15.

⁷ Vammen (1986) s. 172.

⁸ Judith R. Walkowitz, *Prostitution and Victorian Society: Women, class, and the state* (Cambridge 1980) s. 30-31.

⁹ Walkowitz (1980) s. 31.

normer och skapade ett frirum. Det syntes bland annat i hur kvinnorna valde att väcka uppseende med sina kläder och sitt uppträdande. Olikt resten av samhället kunde kvinnorna bo och leva ihop, vilket även det gick emot rådande moralregler. Subkulturen utmärktes av en inbördes hierarkisk ordning som skiljde sig från resten av samhället. Hierarkin visade sig bland annat i kvinnornas varierande intäkter som stod i relation till kvinnornas boendesituation: om de var privatlogerade eller bodde i offentlig logi, bordell.¹⁰

Den självständighet som prostitutionen kunde erbjuda kvinnorna kom till ett högt pris. Trots att prostitutionen kunde ge mer pengar och arbetsfrihet, var kvinnorna fast i fattigdom och osäkerhet, konkluderar Walkowitz. Tidens statistiska tal illustrerar en destruktiv miljö, påpekar Vammen. Våld från kunder och partners tredubblades under regleringsperioden och kronisk alkoholism bland kvinnorna ökade tjugofaldigt.¹¹

Jag nämnde tidigare prostitutionsstudiernas övergripande fokus. Brev i sedlighetspolisens rapporter är fokus i den här artikeln. De danska studierna använder visserligen breven för att ge illustrativa exempel. Dock saknas en noggrann kartläggning av breven och en djupare problematisering av hur de kan användas för att förstå kvinnornas egna reflektioner.¹² Generellt sett är arbetarklassen, och därmed dess kvinnor, frånvarande i brevstudier, då tillgången på källmaterial är liten. I Danmark och Sverige har några studier undersökt lantbrukssamhället genom bondedagböcker och brev, men även här finns få kvinnor.¹³

---

¹⁰ Bolette Frydendahl Larsen, ”Aktorbegrebets politik i prostitutionshistorien. En problematisering af dikotomien mellem frivillighed og tvang” i Ulrika Holgersson & Helena Tolvhed (red.), *Plats för makt. En vänbok till Monika Edgren*, (Göteborg 2018) s. 47; Pedersen (2000) s. 20-21, 88-89. Se även Walkowitz (1980) s. 31; Vammen (1986) s. 175, 187-188, 198.

¹¹ Walkowitz (1980) s. 21; Vammen (1986) s. 194-195.

¹² Jag vill dock nämna Bolette Frydendahl Larsens mikrohistoriska masteruppsats, *Regulering og relationer. Offentlige fruentimmer e i 1800-tallets København* i vilken Larsen har undersökt hur några kvinnor, genom sina brev, förhandlade sig till en viss subjeksposition i nära relationer och i relation till sedlighetspolisen. (Roskilde Universitet 2011) s. 13, 108, 116.

¹³ Se Anders Gustavsson, *Bondeliv på 1800-talet. Med utgångspunkt i en bondes dagböcker och brev* (Oslo 2009) och Bodil K. Hansen, *Hanne og Rasmus. En brevsamling om arbejdsliv, højskole og familiedannelse i 1880'ernes landbosamfund* (Köpenhamn 1982).

I artikeln *Egodocuments in the Study of History* resonerar historikern Rudolf Dekker om teoribegreppet *egodokument*, dess utveckling samt dess metodologiska styrkor och svagheter. Begreppet, som utvecklades av historikern Jacques Presser, kan definieras som källor där textskaparens ”jag” tydligt kommer fram genom tanke- och känslouttryck.¹⁴

Forskare diskuterar egodokuments positionering mellan fakta och fiktion (litteraritet) och hur detta metodiskt ska hanteras. Egodokument måste ses utifrån skribentens *self-fashioning*, som betyder att skribenten konstruerar sin verklighet och identitet. Det kan ske medvetet och omedvetet.¹⁵ Historikerna Brita Planck och Marie Steinrud diskuterar egodokuments sanningsanspråk i artikeln *Eliters privata brev som mikrohistorisk källa*. De förespråkar båda ett *historie-empatiskt förhållningsätt* i analysen av brev, vilket jag ansluter mig till. ”Konkret betyder det att de tankar, känslor och upplevelser som individerna ger uttryck för måste behandlas med respekt och tas på allvar. . . .”¹⁶ Där anser de att det verkliga värdet inte är att fastslå vad som hände, utan att förstå skribentens upplevelse.

Källmaterialet

Denna artikel är en förkortad version av en större studie. Den ursprungliga undersökningen omfattar min transkription av 296 brev hämtade ur sedlighetspolisens inskrivningsrapporter i Köpenhamn från åren 1867–1882, samt 1899–1902. Breven har kategoriserats i en relationell databas där de har registrerats, organiserats och analyserats utifrån olika attribut. 37 brev är från prostituerade, medan 259 har skrivits till eller om en prostituerad.¹⁷ Jag har läst samtliga 442 inskrivningsrapporter i tidsperioden och har

---

¹⁴ Rudolf Dekker, ”Egodocuments in the Study of History”, *Memoria y Civilización (MyC)* vol 5 (2005) s. 13–14, 25–26, 37.

¹⁵ Dekker (2005) s. 30–31.

¹⁶ Brita Planck & Marie Steinrud, ”Eliters privata brev som mikrohistorisk källa” i *Historisk tidskrift* 137:3 (2017) s. 468. Se även Tilda M. Forselius, ”Ett brev betyder så mycket – några samtida perspektiv på historiska brev” i *Konferensrapport ACSIS nationella forskarkonferens för kulturstudier*, Norrköping 13–15 juni, 2005, s. 249, och Nathalie Z. Davis, *Fiction in the Archives. Pardon Tales and Their Tellers in Sixteenth-Century France* (Stanford 1987) s. 4.

¹⁷ Jag har identifierat brev i 139/442 inskrivningsrapporter under de två tidsavgränsningarna.

i några fall också använt mig av andra källor. Detta har jag gjort för att försöka lösa oklarheter eller samla mer bakgrundsinformation. Jag har exempelvis använt digitaliserade registerblad på Köpenhamns Stadsarkivs hemsida eller inskrivningslistor från Vestre Hospital från Köpenhamns Stadsarkivs läsesal.

Jag har gjort en rad resonemang kring tillblivelsen och bevarandet av de prostituerades brev. Brevens bevarande står främst i relation till den funktion de fyllde hos sedlighetspolisen. Det vill säga att styrka inskrivning/utskrivning eller vara bevismaterial för annan lagöverträdelse.¹⁸ Jag kan dock inte se en tydlig struktur i varför några brev är bevarade. I majoriteten av rapporterna finns ingen information om i vilka omständigheter breven skrevs, varför de bevarades eller om breven någonsin kom till sina tänkta mottagare. Förvarandet av breven förefaller slumpmässigt och med många luckor.

Vem var då kvinnorna bakom breven? Vilka bakomliggande syften och mål är skönjbara i breven? Den generella bilden av prostituerade är att de kom från det lägre samhällsskiktet.¹⁹ Det har också varit mitt antagande om de prostituerade skribenterna i min studie. Samtidigt är det också att ta i betraktning att brevskrivandet krävde resurser och var en social markör. Brev kräver tillgång till rum, tid och material. Utbildning avgör språkbruk, handskrift, och förmågan att navigera rådande brevkonventioner.²⁰

Breven från de prostituerade har mycket olika språkbruk och stavning. De är generellt kortfattade och rymmer en A5 sida. Några brev urskiljer sig i sin värtalighet, men där finns också brev som nästan inte går att tyda. Generellt observerar jag dock en värtalighet bland kvinnorna och ett behärskande av riktlinjer kring sådant som tilltal. Kvinnornas stavning är ytterst varierande, vilket brevens många variationer av överpolisbetjänt Meyers namn exemplifierar: Maye, Meijer, Mejer och Majer. Olika

---

¹⁸ Pedersen (2000) s. 164.

¹⁹ Se Vammen (1986) s. 185; Pedersen (1986) s. 62, motsäger i viss mån Vammens konklusion med att hävda det fanns några ”som på papiret havde en anderledes bedre økonomisk funderet baggrund.”

²⁰ Kristina Persson, *Svensk brevkultur på 1800-talet. Språklig och kommunikationsetnografisk analys av en familjebrevväxling* (Uppsala Universitet 2005) s. 29–31.

stavningspraxis har onekligen varit gällande, eftersom en officiell rättstavningsordbok först publicerades år 1872.²¹

Utifrån breven går det att skönja att kunskapsnivån bland de prostituerade var varierande. Några brev indikerar att kvinnor tog hjälp av andra för att författa sina brev. Det syns bland annat i ett brev från Caroline Marie Holm. Stavningen i brevet är mycket bristfällig och brevet är svårt att tyda. På Carolines inskrivningsblankett, det dokument som registrerade henne som offentligt fruntimmer, saknas hennes underskrift. I stället står det noterat att Caroline var ”uoplært at underskriwe”²². Det är därför osannolikt att Caroline själv har kunnat författa brevet. Likaså refererar en kund i ett annat brev till att de prostituerade generellt hade dåliga läs- och skrivkunskaper.²³ På basis av ovanstående menar jag därmed att det är rimligt att anta att de bevarade breven var från en grupp kvinnor som på ett eller annat sätt hade en bättre utbildning än den generella nivån bland de prostituerade. Det är sannerligen därav en av anledningarna till att så få brev från prostituerade finns bevarade.

En ragtime att roa väninnorna med

Kvinnornas brev berör humor, vänskap, rivalitet, sjukdomar, polisens makt och vägar ut ur prostitutionen. Samtliga perspektiv är intressanta för att skriva berättelsen om prostituerade kvinnors vardagsliv i Köpenhamn under det sena 1800-talet. Jag vill börja med att studera breven från tre offentliga kvinnor – Esther, Flora och Ingeborg. Deras brev bildar ramen i min analys och följer med genom de generella tendenser som kan skönjas i studiens resterande brev.

I artikelns inledning citerade jag Esther Hansens humoristiska ”raggermer” från 1902.²⁴ Mottagaren var väninnan Madsine Christine Hansen, som likt Esther låg inlagd

---

²¹ Retskrivning, *Den store danske*, <https://denstoredanske.lex.dk/retskrivning>.

²² I17715, Rapport Caroline Marie Holm, s. 1.

²³ I17407, Min ædle Slavel, s. 1.

²⁴ Ordet ”raggermer” refererar troligen till en, under tiden populär, musikgenre från USA kallad ragtime. Se DDO, <https://ordnet.dk/ddo/ordbog?aselect=ragtime&query=raggernes>.

till kur på Vestre Hospital. Sången gavs titeln *Den stolte Skude*²⁵ och berättar om ett offentligt fruntimmer. Genom visans fem rimmande verser blir Skuden inlagd för syfilis. Väl ute igen rör hon sig kring förlustelser och snabbt tjänade pengar. Esther använde sig sannerligen av egna erfarenheter från tillvaron i kompositionen av visan. Ironiskt och lättsinnigt, skrev Esther detaljerade scener ur prostitutionens vardag. Skudens nedsättande tilltalsnamn och Esthers beskrivningar av denne gör det tydligt att Skuden var en rival – fiktiv eller reell.

[N]u vil jeg fortælle om Skuden . . . hendes Kæreste hans navn er Christian Thomsen, og han er Betjentenes Skræk, han siger kom min Skude vi jager dem alle væk, . . . til Stjernen²⁶ gaar de hen, mens Christian tar en Bajer paa Fad, og Tøsen gaar hjem igen . . . for Penge skal Tatter²⁷ ha, for ellers vanker der, da en paa Tøven her. . . .²⁸

Skuden har i visan en pojkvän vid namn Christian. Deras relation var inte särskilt ömsint. Av versen att döma är det snarare talan om att Christian var Skudens alfons, än hennes *kæreste*. Han beskyddade henne mot betalning. Medan han fick en öl på danslokalen, var Skuden tvungen att arbeta och skaffa in pengarna. Esther verkade inte sätta större frågetecken vid det, utan konstaterade att pengar krävdes för att kunna ha roligt. Utan pengar vankades problem.

Skuden och Christian besöker i versen en av stadens mest livliga danslokaler, ”Stjernen”, som låg i Lille Regnegade 7. Den officiella prostitutionen tog plats på relativt begränsade arealer i Köpenhamn. Det prostituerade frekventerade samma danslokaler och värdshus. Utöver det måste de ha mötts vid de obligatoriska läkarundersökningarna på poliskontoret och de många inläggningarna på Vestre Hospital. Esthers brev visar tydligt en sådan gemenskap och förbindelse mellan de prostituerade. För att Esthers visa skulle kunna uppfattas som humoristisk, krävdes en införståddhet som

---

²⁵ Skude, nedsättande ord om en tjock kvinna. DDO: <https://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=skude>.

²⁶ Troligtvis talan om danslokalen Aftenstjernen på Lille (nu Store) Regnegade. Se Einar Mellerup, *Det gamle København på vrangen*, Forlaget Fremad, Köpenhamn, 1960, s. 46–47.

²⁷ Tater, nedsättande om ”fattig, omstrefjende person” DDO: <https://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=tater>.

²⁸ I13A0009, Milads den stolte Skude, 4.e vers.

mottagaren kunde associera till. Brevet adresserades inte bara till Madsine, utan till alla, ”paa 4die Afdeling derude”, och så fortsatte Esther med, ”denne Raggermer, for det er noget vi synes om, vi Piger paa Vester Hotel.”²⁹ Av Esthers beskrivningar att döma var hon väl insatt i prostitutionsmiljön. På något sätt hade Esther haft möjlighet att utveckla ett lekfullt och kreativt språk. Det återfinns inte i några av de andra breven i min studie. Möjligen var hon känd för sin humoristiska förmåga och hade blivit ombedd av de andra kvinnorna på sjukhuset att dikta den, då hon avslutar visan med att skriva: ”den lille Esther har digtet denne Vise her, men hun har gjort sine Pligter, for denne Raggermer.”³⁰

Att tillrättavisa en rival

”Jomfru Tusindpik”, skrev Ingeborg Josefin Jensen den nionde juli 1902. ”Di bliver vel meget forbauset, ved at modtage Brev fra mig, men det har nu sinde Grunde”. Kvinnan, som Ingeborg kallade för Jomfru Tusindpik, spred rykten om att Ingeborgs pojkvän skulle ha valt bort henne för Jomfrun. Konflikten hade påbörjats mer än ett år tillbaka, då Ingeborg arresterades av sedlighetspolisen på värdshuset Rosenåen. Jomfrun, som befunnit sig på samma pub, hade i Ingeborgs frånvaro fått mannen till att, ”gaa ned og Gennem Kneppe dem paa Lokomet”³¹.

[H]vorfor han gjorde det, var fordi at jeg blev taget af Sædeligheden den samme nat, og han skulde selvfølgelig Tilfredstilles, og saa har han formodentlig vidst at Di var Ludderkale Kloark, og han kunde da faa det gratis, eller di har maaske faaet en Baier for det. . . .³²

Vid brev författandet hade den snart 20-åriga Ingeborg fungerat som offentligt fruntimmer i drygt ett år och hon hade sålt sex sedan sin sexuella debut två år tidigare.³³ Ingeborgs brev beskriver hur det skvallrades och spreds rykten mellan de prostituerade. Ryktesspridning ledde till konflikter och grupperingar bland kvinnorna. Det var inte

---

²⁹ I13A0009, Milads den stolte Skude, 5.e vers.

³⁰ I13A0009, Milads den stolte Skude, 5.e vers.

³¹ I13BB0118, Jomfru Tusindpik, s. 1.

³² I13BB0118, Jomfru Tusindpik, s. 2.

³³ I13BB0118, Rapport för Ingeborg Josefin Jensen. Første afhør, s. 2.

snälla ord som cirkulerade om Jomfru Tusindpik. ”[J]eg [havde] aldrig trot at di var saa stort et Svin som Di nu bliver omtalt for.”³⁴ Ingeborg hade pratat med minst två kollegor, Laura Gjött och Jenny Rosted³⁵, om konflikten. Även Jenny hade erfårit hur kvinnan hade förfört och erövrått hennes pojkvån Knud Svendsen, eller som Ingeborg uttryckte det ”skudt en pakke”³⁶. Till kollegan Laura hade Jomfru Tusindpik påstått att mannen ville bli av med Ingeborg. Tydligt var det för att få mannen för sig själv, skrev Ingeborg. ”[H]vorfor di fortalte det var for at jeg skulle tage mig af det, for at di kunde skyde ham for en Gang Skyld”.³⁷

Ingeborg inskrev sig i tidens sexualmoral genom att beskriva mannens sexualitet som ostyrbar, samt att Jomfru Tusindpik skulle stå till svars för att ha lockat fram den. Möjligtvis var det en internaliserad sanning för Ingeborg. Troligen var det ett försök att bortförklara det faktum att den som egentligen skulle tillrättavisas var mannen, som hade behandlat båda kvinnorna illa. Ingeborg bemödade sig att säga till Jomfru Tusindpik att hon inte var så åtråvärd som hon gick runt och påstod. Ingeborg ville i stället låta henne veta att männen såg på henne som en ”lätt” kvinna som de kunde få gratis om de så ville. Jomfru Tusindpik hade även hon målat upp samma narrativ som Ingeborg. Hon var inte åtråvärd nog för sin man att behålla.

Vammen resonerar att sjukhusinläggningarna hade ett isolerande syfte, framför ett vårdande sådant.³⁸ Att vara inlagd hade ekonomiska konsekvenser, och sannolikt var ett sådant faktum grogrund för territoriella konflikter, då andra kvinnor kunde utnyttja det tomrum som skapades.³⁹ Att konflikten rörde sig om territorium uttryckte Ingeborg tydligt då hon avslutade sitt brev med en förmaning om att Jomfru Tusindpik skulle vänta med att ”skyde” tills att Ingeborg kom ut från sjukhuset.

---

³⁴ I13BB0118, Jomfru Tusindpik, s. 1.

³⁵ Laura Gjött har jag inte kunnat hitta, men Jenny Rosted var även hon ett offentligt fruntimmer. Politiets registerblåde, Station 2, Filmrulle 0021, Registerblåde 3702 (unikt id. 1610804).

³⁶ I13BB0118, Jomfru Tusindpik, s. 2. Skyde, eller ”skyde en pakke”, som också nämns i brevet betyder att erövrå (erobre), ofta refererande till män, från *ODS*: <https://ordnet.dk/ods/ordbog?query=skyde>.

³⁷ I13BB0118, Jomfru Tusindpik, s. 1.

³⁸ Vammen (1986) s. 194.

³⁹ Pedersen (2000) s. 32.

Ingeborg såg sin position hotad vilket skapade missunnsamhet. Det vittnar dubbelheten i hennes brev om. Ingeborg både förolämpade kvinnan, genom att kalla henne *kartoffelskrald* och *ludderkloark*, för att senare berömma henne för att vara ”saamand et smuk Fruentimmer” som lyckats förföra så många män. Kanske var Ingeborg avundsjuk över Jomfruns yrkesskicklighet. Samtidigt var det även hotande att en kvinna kunde erövra många män, då det påverkade andra kvinnors, som Ingeborgs, affärer. Att kalla kvinnan för Jomfru Tusindpik kan därför både förstås som ett smeknamn och ett öknamn. Likt Esthers kreativa språkbruk, var Ingeborgs tilltal en lek med det omöjliga i att vara en oskuld av tusen penisar.

Att vara ”alle Pigers Ven”

Breven från Esther och Ingeborg uttrycker att de två hade en *hierarkisk syn* på den odugliga, minst lyckade prostituerade. Esther och Ingeborg var upptagna med att särskilja sig från den bilden. Detta illustreras när Esther till sist i sin visa skriver, ”Hurra for Estersen, hun er alle Pigers ven, hun er ikke som Skuden det store Svin, hun render og knepper derude”⁴⁰. Citatet antyder även den rådande konkurrens Ingeborg gav uttryck för. Enligt Ingeborg skulle en god kollega visa lojalitet och hålla sig borta från andra prostituerades män. Likaså skrev Ester att hon var ”alle Pigers Ven”, i motsättning till Skuden. För de båda kvinnorna fanns sannerligen ett behov av att skilja sig från och med grova ord nedgöra sin rival.

I de två breven beskrivs huvudpersonerna som tjocka och motbjudande, för att inte nämna skällsorden *kartoffelskral* och *ludderkloak*. Båda orden signalerar något som ingen vill ha. Att inte vara selektiv med sina kunder och inte ta nog betalt för sina tjänster, eller inte ta betalt alls, var något både Ingeborg och Esther såg ned på. Återigen fanns ett element av missunnsamhet över en annan kvinnas förmåga att värva kunder.

Den odugliga prostituerade var också den som blev sjuk och inte kunde arbeta. På grund av sin sjukdom hade Skuden gått från att vara alfonsernas skatt, till att jagas bort av dem. I Esthers första passage omtalas Skuden som ”Alfonsernes Skat, Og de siger

---

⁴⁰ I13A0009, Milads den stolte Skude, 5.e vers.

gua u væk væk med dig din Skude, ha du vi vil ha, et Par Sjanger herude og Gonere hvad be har”⁴¹. Det motsägelsefulla i Esthers uttalande var att hon själv var sjuk. I själva verket var kanske Skuden uttryck för Esthers självironi. Jag läser därmed in kvinnornas lek med bilden av den tjocka, motbjudande prostituerade, som både var sjuk och hade sex med många män, som ett utlopp för galghumor. Det krävdes självdistans och jämbördighet i gruppen för att kunna skämta på det sättet.

Att bedyra sin vänskap

”Min dyrebare lille Agnes!” skrev Flora i ett odaterat brev från Vestre Hospital. Agnes var ute i friheten och hade inte skrivit på länge. Bedrövad, oroade Flora sig över vad som hade orsakat en slitning i deras relation. Troligtvis hade en annan offentlig kvinna, Elisabeth, kommit dem emellan. Kanske kunde Agnes förlåta henne nu när hon fick den själ Flora hade knypplat till henne under sjukhusvistelsen. I ett litet P.S. försökte Flora appellera till deras interna jargong. Agnes visste mycket väl vad Flora menade när hon skrev följande: ”Den lille Ludder fra Penoptikonhallen er herinde. Hun er i Stuen og jeg paa 1ste Sal.”⁴²

Sig mig søde Agnes er Du vred paa mig fordi at jeg tillod Elisabeth Puschman⁴³ at skrive til Dig o min Kære Agnes det maa Du sandelig ikke være. Aa jeg gjorde det virkelig i en rigtig god Mening og for at Du skulde tænke paa gamle Dage . . . Du ved jo at det er mit højeste Ønske at vi to skal være Veninder og altid holde sammen . . . Hvis Du ikke bryder Dig mere om mig o da ved jeg at jeg ikke har noget mere at leve for . . . Nu beder jeg Dig kære Agnes om du vil vente paa mig de 14 eller 20 Dage til og saa med Guds Hjælp er vi hos hinanden igen. Jeg forsikrer Dig at ikke en eneste andet end Dig vil jeg tilhøre da ingenanden Pige slutter jeg saa indenlig Venskab med som jeg har gjort med Dig. . . .⁴⁴

---

⁴¹ I13A0009, Milads den stolte Skude, 1.a vers.

⁴² I13B0004, Min dyrebare Agnes, s. 5.

⁴³ Flora refererar sannolikt till det offentliga fruntimret Elisabeth Adolfine Puschmann. Politiets registerblade, Station 2, Filmrulle 0014, Registerblad 2086 (unik id. 1575831).

⁴⁴ I13B0004, Min dyrebare Agnes, s. 3-4.

Flora hade tidigare adresserat ett brev till Agnes mor om att hon hade småsaker som tillhörde Agnes. Troligare var att Flora önskade få information om var Agnes logerade. Möjligen fick Flora ett svar som gjorde att hon kunde författa sitt brev till Agnes. Relationen mellan Agnes och Flora framstår som stormig. Flora hade inte ett gott rykte hos Agnes familj. Flora bedyrade därför till ”Gode Frue Olsen” att hon endast hade haft Agnes bästa i åtanke. ”[S]aa de maa ikke tro at hvad jeg maaske har faaet Agnes til at gøre er gjort med ondt Forsaet . . . Tro ikke at jeg har i Sinde at føre Deres Datter paa daarlige Veje Nej!”⁴⁵

Under 1899–1900 noterade polisen vid två tillfällen hur Flora bodde på olika rum, tillsammans med andra kvinnor. Flora verkade leva ett kringflackande liv. Två år tidigare, då Flora var 15 år, hade hennes far skrivit till polisen. Då hade hon rymt från sin tjänsteplats. Flora skrev till sina föräldrar år 1899 att hon gärna ville bli en ”ordentlig Pige”, men att det var svårt att ”beherske min vilde, dyreriske Natur”⁴⁶. Parallellt med det, skrev hon följande till Agnes: ”jeg [har] da en Bomulds kjole at trække⁴⁷ i, hvis det er, at jeg bliver nødt til at løbe fra det andet”.⁴⁸ Möjligen kände Flora att hon hade en djurisk natur som förde henne på villovägar. Samtidigt visar hennes formuleringar till Agnes att hon hade en klar överblick över de möjligheter hon hade till förfogande. Fungerade inte ett alternativ hade hon en väg ut, en bomullskemise att prostituera sig i.

Flera narrativ kunde existera samtidigt. Jag menar att Flora styrde dessa narrativ, kalkylerande eller mindre medvetet, för att kunna dra nytta av båda ”världarna”. Å ena sidan hade Flora en relation till en kvinna och sannolikt även ett nätverk av personer som befann sig inom prostitutionsmiljön. De ville hon med all säkerhet behålla. Å andra sidan hade Flora också en familj som sörjde hennes livsval. Den ville hon också behålla.

---

⁴⁵ I13B0004, Gode Frue Olsen, s. 1-2.

⁴⁶ I13B0004, Mine kære Forældre!, s. 1-2.

⁴⁷ Ordet trække, betyder att ”spadsere frem og tilbage paa gaden for at komme i forbindelse med, kapre mandfolk” i ODS, <https://ordnet.dk/ods/ordbog?query=tr%C3%A6kke>.

⁴⁸ I13B0004, Min dyrebare lille Agnes!, s. 5.

Kvinnorna i min studie beskriver en rotlös tillvaro. Förändringar och uppbrott kunde ske snabbt. Logibostäder kunde sägas upp med 24 timmars varsel och vid inläggning eller arrestering förlorade kvinnorna sin bostad.⁴⁹ Det medförde onekligen att ägodelar fick fördelas på olika platser. Andra prostituerade kvinnor skrev också och bad om hjälp för att samla upp deras utspridda tillhörigheter. Olga Sophie Anna Hansine Larsen hade lämnat Köpenhamn och flyttat hem till Glumsø för att ”nu blev til Alvor, at jeg kom bort fra det lastvænlige Liv”⁵⁰. I ett odaterat brev bad hon en Fröken Larsen att hämta hennes hatt som hon förlagt i Cigarrbutikken på Jagtvej 13. Utöver det hade en Fröken Korsholm en summa pengar, en kåpa och ett lila snörliv som tillhörde henne.⁵¹ Juliane Victoria Hansen bad polisen om hjälp, då hon hade sina kläder på Dybensgade 21, 1ste Sal och en hårborste, en kam och handspegel hos Madam Hansen i Klerkegade 3, 2 sal.⁵²

En sjukhusinläggning eller tur i arresten gjorde det svårt att uträtta ärenden och samla upp de ägodelar som låg utspridda i Köpenhamn. Även om Flora var frisk hade hon fortfarande två veckor kvar av sin kur, skrev hon. Flora bad därför Agnes om hjälp och hoppades att Agnes skulle visa förståelse över att hon blev bedd om så mycket. ”[J]eg kan jo slet ikke udrette noget selv, naar jeg er saadanne inspærret her”⁵³

Hvis jeg ikke er kommen ud til første Maj, og hvis Du saa opholder Dig her i Byen, vil Du saa ikke en Aften gaa op til Richardt Berendt Vesterbogade No 44 4sal Pensionatet og hente min Revolver, den har han, og jeg har ikke faaet den igen.⁵⁴

Att Flora kände behov av att äga en revolver är ett annat talande vittnesmål för hennes tillvaro. Kvinnorna tycks ha levt ett kringflackande liv. För att hålla ihop en

---

⁴⁹ Vammen, 1986, s. 52-53; Pedersen, 2000, 89-90.

⁵⁰ I12B9919, Gode Frk Larsen & Mikkelsen!, s. 1.

⁵¹ I12B9919, Hr Overbetjent!, s. 2.

⁵² I13AA0132, Hr Politiiinspektør Stephensen, s. 1-2.

⁵³ I13B0004, Min dyrebare Agnes, s. 5.

⁵⁴ I13B0004, Min dyrebare Agnes, s. 5.

sådan rotlös tillvaro krävdes handlingskraft och överblick till att kunna kontrollera de utspridda delarna, vilket kvinnorna i breven tydligt visar att de hade.

Sjukdom i breven

Sjukdomstemat utgör en stor del av breven från de prostituerade i studien. 18 av de totalt 37 breven behandlar antingen sjukdom, sjukhusvistelse eller läkarundersökning. Ingeborgs brev ger exempel på hur sjukhusvистер kunde innebära avbrott från arbetet och leda till konflikter om konkurrens. Drygt en tredjedel av det totala antalet offentliga fruntimmer var konstant institutionaliserade på sjukhus eller i fängelse.⁵⁵ Floras brev berättar att det i isolering kunde vara svårt att sköta sitt liv. Hanne Nielsen skrev i ett brev att en sjukhusinläggning inte alltid hade en grund. ”[J]eg føler mig fulstændig rask og haven gjort det siden jeg kom her ind ... det er bare Opdagerne der skal have den køretur derfor skal man her ud...”⁵⁶

Låt mig återvända till Esthers brev. Den 22 juli 1902 hade brevets mottagare Madsine redan legat inlagd i en månad, och ännu en månad väntade henne på sjukhuset. Detta var hennes fjortonde inläggning på tre år.⁵⁷ Att kalla Vestre Hospital för *Vestre Hotel* var därför knappast en underdrift och säger något om hur kvinnorna förhöll sig till sjukhusets funktion. Sjukhuset var ett ställe de regelbundet övernattade på. Det var en del av vardagen och ett bland flera boenden. Esther hade inte den moraliserande klangen över sitt eget boende och sig själv som omgivningen hade. Esthers uttryckssätt tyder på en förmåga att kunna avdramatisera och inte skuldbelägga sig själv över en påtvingad inläggning.

Esthers visa inleds med: ”Den store Skude er kommen, paa Wester Hospital med Kussen fuld af Sjangersaar”⁵⁸. Ungefär 90 procent av alla offentliga kvinnor fick minst

---

⁵⁵ Pedersen, 2000, s. 174. Vammen, 1986, s. 194, hävdar dock att detta tal först var gällande mot slutet av reglementeringstiden.

⁵⁶ I12A9907, Gode Hr og Fru Smidt, s. 2.

⁵⁷ Rudolph Berghs hospital (Vestre hospital)s arkiv. Patienterne, protokoller, Register over patienter 1. afd., 1886-1906, s. 390.

⁵⁸ I13A0009, Milads den stolte Skude, 1.a vers.

en venerisk sjukdom under sin tid som prostituerad.⁵⁹ I visans andra vers beskriver Esther hur en läkarundersökning kunde te sig.

Skuden skulle i Badet, og vaske sin sure Krop, men da hun optil Doktoren kom, blev hun i Sengen lagt op, saa skulle i se Mæren⁶⁰, hun sprællede, skreg og sked, og men vi tog et billig Grin⁶¹, saa blev vi jaget ind, paa Gangen stod Frøkenen hen, og skælte vil i goa hjem, men saa blev der et Fnisen, saa der gik Bud til Endspektricen, og hun kom springende ud, lyster i ikke straks, bliver I (i) Kasjotten⁶² bragt men jeg haaber i forstaa mig vel, vad jeg har sagt.⁶³

Av versen att döma var det inte något en kvinna såg fram emot, i alla fall inte Skuden. Fastän Esther beskriver en hemsk scen, en kvinna som lider och skriker, finns där komik. En annan kvinnas lidande var gratis och billig humor för de andra kvinnorna i korridoren. Trots att kvinnorna hotades med en tur i arresten av föreståndarinnan är reaktionen, och Esthers ton, trotsig och utmanande.

Att diagnostiseras venerisk innebar vetskapen om att lida av en potentiell steriliserande eller dödlig sjukdom, med en långsam nedbrytning av kroppen.⁶⁴ Det måste ha upplevts känslomässigt av kvinnorna, om inte som skrämmande eller åtminstone besvärande. Flora beskriver sin sjukdom i ett brev till sina föräldrar från 1899. För Flora var det viktigt att poängtera att hennes sjukdomsförlopp var kortare än de andra kvinnornas. Förvisso hade hon haft värre smärtor än andra patienter, men de hade varit inlagda betydligt fler gånger än henne, skrev hon.⁶⁵ När venerisk sjukdom infann sig fanns säkerligen ett behov för kvinnorna att intala sig själva och närstående att man skulle komma lindrigare ur det än andra. Även om kvinnorna lämnade prostitutionen

---

⁵⁹ Pedersen (2000) s. 132.

⁶⁰ Mær är ett nedsättande ord om en utuktig, lösaktig kvinna. *ODS*, band 14, 1933: <https://ordnet.dk/ods/ordbog?query=m%C3%A6r>.

⁶¹ ”billig grin” betyder att ha roligt på andras bekostnad. *DDO*: <https://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=grin>.

⁶² Kasjot betyder fängelse. *ODS*, band 9, 1927: https://ordnet.dk/ods/ordbog?en-try_id=60126360&query=Kasjot.a.

⁶³ I13A0009, Milads den stolte Skude, 2.a vers.

⁶⁴ Pedersen (2000) s. 130, 132, 134; Lützen (1998) s. 220.

⁶⁵ I13B0004, Mine kære Forældrel, s. 3.

måste återkommande anfall av venerisk sjukdom ha varit smärtsamma, då de gång på gång påminde kvinnan om hennes förflutna. Anna Marie Mathilde Petersen beskriver i ett brev till polisinspektören Stephensen hur hennes stundtals återkommande sjukdom plågade henne. ”[M]in gamle Sygdom minder mig bestandig som jeg har ligget under behandlig for paa Forskellige Hospitaler, som aldrig rigtig kan korrer. . . .”⁶⁶

Nio av kvinnornas brev till polisen hade föremålet att be om ursäkt för att inte ha inställt sig till läkarundersökning. Utebliven inställelse till läkarundersökning, stred mot paragraf 43 i regulativet från 1877 och låg bakom många av de prostituerade kvinnornas fastställda domar. Under perioden 1875 till 1904 ökade de kraftigt.⁶⁷ Antingen blev polisen mer stringenta, eller så undvek kvinnor aktivt visitationerna.

Flera kvinnor i min studie uttrycker att de pålagda läkarundersökningarna var besvärliga och hindrade dem från att arbeta utanför prostitutionen. Hansine Frederikke Samsing skrev ett brev den 15 oktober 1887 till *Overbetjent Meijer*. Hansine, som hade varit inskriven som offentligt fruntimmer i över tio år, var 43 år gammal och hade fått en ställning som *enepige*. I brevet ursäktade sig Hansine till Meyer om att hon inte hade inställt sig på poliskontoret till sin läkarundersökning. Förklaringen var att hon som enda tjänsteflicka att sköta hushållet inte fick lov att gå in till staden för sin husbonde.⁶⁸ De flesta herrskapshem hade endast en *enepige*.⁶⁹ Hansine var därför sannolikt inte den enda som upplevde svårigheter med att behålla en sådan tjänst och samtidigt följa lagen.

I mars år 1884 blev 24-åriga Jensine Christine Bredahl dömd till vatten och bröd i 48 timmar för att ha uppvisat oanständigt uppförande och värvat kunder på gator som hon inte borde vistas på.⁷⁰ Utöver fängelsestraffet blev Jensine pålagd läkarvisitation två gånger i veckan. Det gjorde det mycket svårt att passa ett arbete och ”blive et ordentligt Menneske”⁷¹. Jensine skrev därför och bad vicedirektören om lov att endast

---

⁶⁶ I14A0218, Hr Overbetjent Jackobsen, s. 2.

⁶⁷ Pedersen (2000) s. 169; Vammen (1986) s. 186.

⁶⁸ I17625, Her Overbejent Meijer!, s. 1.; I7625, Rapport, s. 1.

⁶⁹ Vammen (1986) s. 59.

⁷⁰ Niels J. Nielsen & Lisa A. Frandsen, *Sex til salg i storbyen: Prostitution sidst i 1800-tallet og i nyere tid* (Köpenhamn 2010) s. 31; Pedersen (2000) s. 164.

⁷¹ I27912, Højstærrede Hr. Vicedirecteur, s. 3.

infinna sig en gång i veckan. Som Jensine skrev: ”begynde jeg igjen paa det elendige Liv saa vil det føre til at jeg faar den ene straf efter den anden og bliver da fuldstændig ødelagt.”⁷²

Selma Bernhardine Jönsson, fruktade vad konsekvenserna av läkarvisitationen kunde bli och hennes historia kom att ta en dramatisk vändning. Sedan den 17 april hade Selma uteblivit från sina pålagda läkarundersökningar. Den 8 oktober påträffades hon av gatubetjänter på Lille Kongensgade och blev arresterad och därefter tagen till läkarvisitation. ”Efter at hun var indsadt i Arrestens Detentionslokale saa hun Lejlighed til forinden hendes Visitation at indtage et quantum Karbolsyre som hun havde i Lommen.”⁷³ Karbolsyra, även kallat fenol, är starkt frätande och dödligt.⁷⁴ Selma togs till Kommunehospitalet där hon snabbt blev bättre. Men några dagar senare hade hon rymt. Den 25 oktober fick Överbetjänt Meyer ett brev från Selma. ”At jeg saadan er gaaed ud af Kommunehospitalet ved de naturligtvis. Grunden er at jeg ikke kunde holde Tanken ud om en længre tids ophold paa Tvangshuset. . . .”⁷⁵ Varför Selma hade svält karbolsyra eller uteblivit från läkarvisitationerna förklarar hon inte i sitt brev. Men hon ville inte hamna på tvångshuset. Det är bemerkansvärt att Selmas rädsla inför läkarundersökningen, och dess möjliga konsekvenser, kunde resultera i att Selma var beredd att ta sitt liv.

Polisens makt

Sedlighetspolisen hade makt att avgöra kvinnornas väg in i prostitutionen. Det var också polisen kvinnorna vände sig till för få hjälp ut ur prostitutionen. I tolv brev bad kvinnor om hjälp med kläder och annat material som kunde hjälpa dem att erhålla tjänster. Många av breven i studien adresserades till polisöverkonstapel Meyer och

---

⁷² I27912, Højstærede Hr. Vicedirecteur, s. 2.

⁷³ I27928, Notis 8/10/1886 indtaget Karbolsyre.

⁷⁴ Karbolsyra, ODS, band 10, 1928: <https://ordnet.dk/ods/ordbog?query=karbolsyre>.

⁷⁵ I27928, Her Overbetjent Meyer, s. 2.

inspektör Petersen. De var båda involverade i sedlighetsskandalen år 1895 då Meyer hade tagit emot mutor och ingått affärsförbindelser med bordellvärdinnor. Inspektör Petersen hade bland annat skaffat sig gratis samlag och varit involverad i bestickning.⁷⁶ Kvinnorna var därför inte bara under övervakning, utan kontrollerades av en myndighet som i hög grad hade en tvivelaktig arbetsgång.

Ett brev från Frederikke Meyer till polisinspektören från år 1876 exemplifierar de ovanstående punkter jag har nämnt. Frederikke ville åka hem till sin familj och börja om. För att det skulle lyckas krävdes välvillighet från polisen. Frederikke visste att ”De er den Eneste der kan frelse mig.”⁷⁷ Brevet inleds följaktligen:

Herr Inspektør!

De maa ikke blive vred, fordi jeg skriver til Dem, og troe ikke at det er af Frækked, men af Anger og Sorg jeg vover at bede Dem om at være overbærende imod mig, var overbevist om, at det er Anger over mine Feiltrin, . . . og derfor beder jeg Dem om at frelse mig . . . jeg kan ikke tale til Dem naar jeg kommer pa Kammeret, fa saa er jeg ikke modig nok dertil”.⁷⁸

Andrea Christen Nørgaard beskriver hur det kunde gå om en kvinna inte höll sig på god fot med polisen: ”[jeg] burde have tænkt paa det noget før, men jeg havde dog aldrig tænkt mig, at det skulde gaa mig saa galt.”⁷⁹ Andrea hade först blivit inlagd för kur mot hennes könssjukdom. Efter utskrivningen hade hon tänkt sköta sitt eget och ordna boende, ”men saa var det, at jeg blev saa hidsig og brugte Udskaldsord til Overbetjenten”⁸⁰. Efter Andreas ohövliga uppförande blev hon straffad och placerad på fattighuset som 18-årig. I brevet bad hon polisen om medlidande och förlåtelse.

Det finns en stor skillnad i språkbruken mellan de tre första breven och de som adresserades till polisen. Jag vill här knyta tillbaka till vikten av att titta på brevets syfte och de språkliga strategier som används. I breven till polisen reflekterar kvinnorna

---

⁷⁶ Merete B. Pedersen, ”Den problematiska prostitutionslagstiftningen och den osedliga osedlighetspolisen i Danmark 1870–1906”, Hans Dalén (övers.) i Anna Jansdotter & Yvonne Svanström (red.), *Sedligt, renligt, lagligt. Prostitution i Norden 1880–1940* (Göteborg 2007) s. 140–141, 146–147, 149.

⁷⁷ I17635, Herr Inspektør!, s. 2.

⁷⁸ I17635, Herr Inspektør!, s. 1-2.

⁷⁹ I13BB0120, Hr Inspektør!, s. 2.

⁸⁰ I13BB0120, Hr Inspektør!, s. 2.

annorlunda över prostitutionen än vad korrespondensen mellan de prostituerade visar. Kontakten med polisen hade ofta syftet att få hjälp i olika ärenden. Att skämtsamt reflektera över sin tillvaro skulle inte tjäna ett sådant syfte. Kvinnornas hövliga ton var förvisso att förvänta enligt tidens brevkonventioner.⁸¹ För att få hjälp underlättade det för kvinnorna att uttrycka sig med en medvetet ödmjuk och underdånig ton. Dock är det inte att förringa att då Frederikke skrev att hon inte vågade prata med inspektören var det en reell känsla hon hade inför honom och hans maktutövande.

Att bli en ”anständig pige”

Att lämna prostitutionen är ett återkommande ämne i kvinnornas brev. Den första januari 1897 skrevs en nyårshälsning med många tackord till inspektör Steffensen från New York. Brevet beskriver hur det kunde vara att börja om med ett brokigt förflutet. Brevet undertecknades av en kvinna vid namn Johanne Jørgensen, men ligger bevarat i Jensine Christine Bredahls rapport. Jensine utvandrade år 1885 till USA. Det är den sista informationen som finns i hennes rapport, förutom brevet från 1897. Möjligen bytte Jensine namn på överfarten, eller så är brevet felbevarat. Flera sökningar i utvandrardatabasen DDD samt invandrarlistorna på Ellis Island i New York, USA, har heller inte gett någon klarhet i frågan.⁸² Oavsett vem som författade brevet, erbjuder skriften en detaljerad beskrivelse av de möjligheter som fanns vid polisens välvillighet och att polisbetjänterna hjälpte, om de ville.

Johannes brev vittnar om att en lyckad exit ur prostitutionen var beroende av hjälp från utomstående. Kvinnan, som jag väljer att kalla Johanne, hade fått hjälp av två polisbetjänter i Danmark och befann sig efter en lång resa i New York. Där mötte hon en dansk missionspräst som erbjöd henne en plats att bo. I brevet står bland annat följande lovord:

---

⁸¹ Svanström (2000) s. 389.

⁸² Exempelvis återfinns Jensine Bredahl, 25 år, utvandrad 6 juni 1885 i DDD Udvandrerbasen, Statens Arkiver, ID: D8385B1507: <https://ddd.dda.dk/>. Som invandrad, Jensine C. Bredall, 25 år, ankomst Ellis Island 1885, ID: 9012326634941, Bild: 933, Rad 2: <https://heritage.statueofliberty.org/passenger-details/>.

[M]ange, mange tak for hvad De har gjort for mig det forløbne aar. . . . En inderlig hilsen og tak til Hr Overbetjent Hansen fordi han altid var saa elskværdig mod mig; men modtag selv min største hilsen og tak fordi De skaffede mig ud af al det daarlige, ej jeg vil altid gjøre mig umage for at De kan have ære af at have sent mig her over, jeg vil se af at blive noget help.⁸³

Johanne reflekterade över sitt liv i prostitutionen i brevet. Hon hade väntat med att skriva till Steffensen eftersom hon först ville se om hon kunde klara av att börja om. ”[D]et er en kamp at begynde et arbejdsomt velordnet liv, naar man har levet letsindigt og orkesløst”. Johanne var nu lycklig och glad att skuggan som förföljt henne i Danmark inte nådde till New York, ”for ikke at tale om det forfærdelige liv i København, nej! jeg kan slet ikke sige hvor taknemmelig jeg er over at De var grund til, jeg kunde begynde et nyt liv under ny jord.”⁸⁴

Det senaste året hade Johanne skapat sig ett nytt liv i New York, skrev hon. De första dagarna i New York hade hon roat sig med att titta på alla storslagna byggnader och ”for 5 cent at køre hele New Jork igjennem paa luft banen.”⁸⁵ Fem dagar senare fick Johanne jobb som tjänsteflicka hos familjen Walbridge på Garfield Place 285 i Brooklyn, New York. Nu kunde hon dessutom tala engelska. Det förvånade henne, då hon såg sig själv som en ”doven skabning”, en lat varelse.⁸⁶ För Johanne var det viktigt att uppvisa mod och hon beskrev sin avsky för gråten, eftersom den så lätt kunde få henne att ”bukke under”⁸⁷. För att klara livet krävdes mod och styrka:

Det kneb jo rigtig nok, da jeg gik fra skibet, aldrig i mit liv har jeg følt mig saa forladt og ene, jeg stod mellem tusinder af smudsige og lasede mennesker alle fremmede nationer ikke et ord dansk; jeg var lige ved at græde, og det hader jeg; ikke graad hav saa ofte faat mej til

---

⁸³ I27912, Hr Inspektør Steffensen!, s. 4.

⁸⁴ I27912, Hr Inspektør Steffensen!, s. 1-2.

⁸⁵ I27912, Hr Inspektør Steffensen!, s. 3.

⁸⁶ I27912, Hr Inspektør Steffensen!, s. 2.

⁸⁷ I27912, Hr Inspektør Steffensen!, s. 2, 4.

at bukke under det var kun et øjeblik ogsaa samlede jeg hele min energy og sagde til mej nu skal Du fremad saa fik jeg fat paa den danske missions præst, som tog mig med sej hjem.

Likt Johanne ställer många kvinnor i studien prostitutionen i motsats till att vara en ordentlig och skötsam människa. Det gäller de brev som författades till polisen, familj eller välgörare. Hanne, som figurerade tidigare i artikeln, beskrev prostitutionslivet som att leva med ”Synden og dens Følger”⁸⁸ till sina välgörare Herr och Fru Smidt. Flora skrev, som nämnt, till sina föräldrar att det krävdes stark vilja att kontrollera den vilda, djuriska naturen inne i henne.⁸⁹ Emilie Blom, som ville lämna prostitutionen bakom sig, beskrev i ett brev till polisinspektör Steffensen, att hon lovade att hon nu var en ”pæn og ordentlig Pige igen”.⁹⁰

Trots att Johanne hade flyttat till andra sidan Atlanten oroade hon sig över att hennes förflutna skulle komma i kapp henne i New York. Pastorn som hade hjälpt Johanne att få jobb och ett nätverk i staden visste inte att hon hade arbetat med prostitution tidigare. Det fanns folk hemma i Köpenhamn som möjligen inte såg lika positivt på, eller trodde på, att Johanne hade fått ett nytt liv. En av dem var Fröken Kristensen på Svanemosegårdsvej. ”[V]il De saa indtrængende bede hende endelig ikke skrive et ord til Pastor Kildsej⁹¹ om min fortid eller noget som helst, jeg har saadanne bange anelser ... hun gaar nu i stadig skræk for min forsyndede sjæl, saa der kunde jo tænkes en mulighed for at hun vil bede præsten søje at omvende mig. . . .”

Emilie, som jag nämnt tidigare, var även hon rädd att det förflutna skulle komma ikapp henne. Emilie önskade att bli utskriven som offentligt fruntimmer och ville ha hjälp från polisen för att få sin Skudmålsbog i retur. Skudmålsbog var den bok som tjänstefolk i Danmark registrerade arbete och flytt i.⁹² Hon skulle snart gifta sig och

---

⁸⁸ I12A9907, Gode Hr og Fru Smidt, s. 2.

⁸⁹ I13B0004, Mine kære Forældre!, 3.

⁹⁰ I12A9904, Hr Politiinspektør Steffensen, s. 1.

⁹¹ NB. Kildsej är min ungefärliga tolkning av pastorns namn. Bokstäverna är svåra att urskilja just där i brevet. Jag har försökt bekräfta eventuellt namn med danska kyrkans listor över verksamma präster vid samma tid i New York, utan framgång.

⁹² Skudmaalsbog, ODS, band 19, 1940: <https://ordnet.dk/ods/ordbog?query=skudmaalsbog>.

hon hade därför behov av att få sina papper i ordning. Emilie bad nu polismästaren ”om di ikke vil lade være med at sætte Politistempel paa Konvolutten, for jeg ville nødig have at di skulle faa at vide at jeg har været Offentlig Pige!”⁹³ Av den bifallande polisanteckningen på brevet att döma, fick Emilie sina papper, men hon blev aldrig utskrivnen.

Att vara eller ha varit prostituerad påverkade inte bara kvinnorna. Många av de prostituerade nämner i sina brev hur deras prostitution drog skam över deras familjer. Jag nämnde tidigare en kvinna vid namn Andrea som hade ropat glåpord efter polisen. I ett brev till polisinspektören beskrev Andrea hur hennes föräldrar alltid hade haft ett gott renommé i hennes hemsocken som flitiga och arbetsamma människor. Om Andrea blev hemskickad kunde hon riskera att svärta ner deras anseende. Andrea hade orsakat nog sorg för sina föräldrar, skrev hon.⁹⁴ Juliane Victoria Hansen skrev att den sorg och skam hon dragit över familjen hade gjort att hon inte längre kunde stå ut med sitt dåliga samvete. Juliane Victoria hade därför vänt sig till kvinnohemmet Sichar för att skolas till att bli en bättre människa.⁹⁵

Avslutning

Studiens kvinnor har med sina brev beskrivit vardagslivet som prostituerad i Köpenhamn 1874–1906. Breven skriver in sig i prostitutionsforskningens komplexa förståelse av kvinnors agens i reglementeringstiden, där prostitutionen kan förstås både som ett självständighetsprojekt och en överlevnadsstrategi. Artikeln visar att kvinnornas upplevelse av prostitutionen var komplex. Ängslan över tillvaron existerade sida vid sida med ett pragmatiskt förhållningssätt.

Kvinnornas vittnesmål beskriver hur den samhälleliga moraliserande bilden av prostituerade kvinnor inte nödvändigtvis delades av kvinnorna. Varken Esther, Ingeborg

---

⁹³ I12A9904, Ølsted den 20 November 1904, s. 3.

⁹⁴ I13BB0120, Hr Inspektør!, s. 1.

⁹⁵ I13AA0132, Hr Politinspektør Stefphensen, s. 1. Se Vammen, 1986, s. 207-209 för diskussion av räddningshemmens filosofi och mål.

eller Flora reflekterade kring tillvaron med moraliserande termer. Snarare återgavs prostitutionens realiteter, såsom sjukdom, samlag och könsdelar explicit och direkt med en oproblematiserad, rå ton. Sinsemellan kunde kvinnorna väga olika möjligheter, tjänstplats eller prostitution, mot varandra som jämbördiga alternativ. Vardagens situationer, såsom läkarundersökningar eller arbetsfördelningen mellan alfons och prostituerad, kunde återges med humor. Sjukhusvistelser kunde uttryckas för vad de var: hinder i livet och hinder för att kunna arbeta. Humorn, ironin och öppenheterna, som exempelvis illustreras i Esthers visa, var ett sätt att hantera tillvaron. Inom prostitutionsmiljön fanns sannerligen ett friare utrymme att använda en särskild jargong. Kvinnorna hade möjlighet att leka med sociala troper om jungfrun eller sexuell erövring.

Kvinnornas narrativ av deras liv i prostitution förändrades då de skrev brev till sedlighetspolisen. De beskrev då prostitutionen som deras förfall och något de desperat sökte en väg ut från. För att knyta an till *self-fashioning* spelade kvinnorna sannerligen på yttre moraliska föreställningar för att få hjälp och välvillighet från polisen. Floras två brev, till väninnan Agnes och till familjen, visar att två narrativ kunde existera samtidigt och att en kvinna som Flora säkerligen förstod att hon var tvungen att navigera olika narrativ för att kunna överleva och hålla sina möjligheter öppna.

Floras brev visar att gruppen också kunde ge nära, långvariga romantiska relationer. Vammen påpekar i sin studie att lesbiska relationer reflekterade kvinnornas strävan efter kärlek och sexualitet som kunde uttryckas och dyrkas på en jämbördig nivå.⁹⁶ Utöver det må täta relationer ha givit en kontinuitet i prostitutionsyrkets tillfällighet och rotlösa tillvaro.

Samtidigt som det ovanstående indikerar en jämbördighet mellan kvinnorna visar breven även gruppens konkurrerande och hierarkiska dimensioner. Breven uttrycker vad det innebar att vara en god kollega som respekterade andra kvinnors män, med andra ord, territorium. Både Flora och Ingeborg bevakade sin arbetsmarknad. De verkade högst medvetna om vilka strategier de skulle följa för att bli lyckosamma, exempelvis att tillrättavisa en rival eller styra över logistiska aspekter.

---

⁹⁶ Vammen (1986) s. 191.

Det är även intressant hur Esther och Ingeborgs hade ett behov att särskilja sig från bottenskräpet och häva sig över kvinnan som stod till tjänst för vem som helst. Vammen resonerar kring att självhävdelsen över andra uppträdde som en psykisk konsekvens av den sociala och personliga nedgången som en kvinna i prostitutionen upplevde.⁹⁷ Det är en förklaring jag ansluter mig till. Ur ett historie-empatiskt förhållningssätt till kvinnornas berättande vill jag också poängtera vikten av att erkänna validiteten i kvinnornas beskrivningar och därmed komplexiteten i deras upplevelser. Likt vad jag tidigare har resonerat, kunde en kvinnas beskrivelse av sitt personliga förfall vara en medveten handling, samtidigt som det också var ett reellt uttryck för hennes känslor och tankar kring hennes situation.

I ett av få resonemang Pedersen gör om de prostituerades brev, konkluderar hon att de är värdefulla då de är särskilt informativa om kvinnornas upplevelser. Pedersen sammanfattar att breven visar att kamp om kunder och territorium, återvändande sjukdom och sjukhusinläggningar var en del av kvinnornas vardag.⁹⁸ Min analys visar även just detta. Men utöver Pedersens konklusioner, visar min artikel på ett detaljerat plan *hur* kvinnorna beskrev och reflekterade kring dessa centrala teman, och att det fanns en komplexitet, samt olika nyanser och perspektiv i relationerna mellan kvinnorna.

---

⁹⁷ Vammen (1986) s. 184.

⁹⁸ Pedersen (2000) s. 30, 32.

Longing for the Infinite

- *From idealism to modernity – Ibsen's aesthetic conditions*

REBECCA POURHASSANI

LUNDS UNIVERSITET

The book *Henrik Ibsen and the Birth of Modernism* from 2006 was written by literary scholar Toril Moi who has a particular interest in the intersection of literature, philosophy, and aesthetics.¹ I understand her reading of Henrik Ibsen, his life and his dramatic texts as something close to a collaborative investigation of the relationship between literature and the world. Throughout the book she draws an arc of aesthetic development through Ibsen's texts while using this as an allegory for the birth of modernism. We are presented with a critique of the notion that the precursor of modernism is realism. While reevaluating Ibsen's place in history she argues that we have overlooked the role of the aesthetic in the idealist holy trinity of beauty, goodness, and truth, and that aesthetic idealism is the relevant precursor to modernism.

I would like to stay with the way Moi situates agency and our capacity to create purpose within a historicized understanding of language. I try to support this by reading Ibsen alongside her book. Both many of his dramas and Moi's text rest on a presupposed notion that the aesthetic ideology, found with idealism as well as with modernism, permeates the potential of language. I believe what Moi does is to use Ibsen to exemplify an historical, existential engagement with language and meaning, through aesthetics. That she is searching for our ability to constitute meaning.

---

¹ Toril Moi's profile at the Duke University webpage, <<https://fds.duke.edu/db/aas/Literature/faculty/toril>> (08/08 2023).

Ibsen's aesthetic conditions

A lot happened within aesthetic ideology in Europe and Norway during Henrik Ibsen's lifetime. He lived between 1828 and 1906 and spent 26 of those years living and working abroad. He is considered an international writer everywhere but in Norway.² Throughout his life Ibsen kept in touch with both public debate and the political situation at home. In Scandinavia the debate about the function and purpose of art was both explicit and notably politicised. Professor in Nordic literature, Asbjørn Aarseth, writes about the relationship between the poet and the political sphere at the turn of the last century. He refers to historian Johan Ernst Sars who uses the term *poetokrati*, which describes how politicians during the end of the 19th century had to endure influential, moralist judgements of poets in a way which interfered with their work.³ We see that the Romantic idea of the artist-genius remained in Norway throughout the 19th century and Aarseth picks up this thread from Sars who compares the position of the 19th Century poet to a prophet who holds direct spiritual and social influence. With Aarseth this influence is specifically framed as political. The poet was attributed a power that could sometimes seem a real threat to the high-strung moral demands of this society.⁴ When Ibsen first moved to Kristiania, our current Oslo, in 1850 the art being produced at the time was dominated by a blend of nationalism, idealism, and religion. The notion of the aesthetic was hard to separate from either the growing national identity of the time or the religiously informed morality. To be moral was to be authentically pious, sincere, and naive.⁵ These qualities were also associated with the project of romantic nationalism and to fail to uphold them became by extension the same as opposing the natural Norwegian self-expression.⁶

---

² Asbjørn Aarseth, *Ibsens samtidsskuespill: en studie i glasskapets dramaturgi* (Oslo 1999) p.13.

³ Johan Ernst Sars, *Samlede værker Bd 2 Udsigt over den norske historie* (Kristiania, 1912), cited from Aarseth (1999) p.12.

⁴ Aarseth (1999) p.12.

⁵ Toril Moi, *Henrik Ibsen and the Birth of Modernism: Art, Theatre, Philosophy* (Oxford 2006) p.147.

⁶ Moi (2006) p.166.

In his biography from 2021, *Ibsen's Kingdom: The Man and his Works*, professor of drama Evert Sprinchorn writes at length about Ibsen's contemporary, Norwegian author Bjørnstjerne Bjørnson, who was his rival as playwright and poet. Both, but especially Bjørnson, were engaged in the Romantic nationalist project. Up until the dissolution of the union between Norway and Sweden in 1905, just a year before Ibsen's death, Bjørnson campaigned loudly for a Norwegian republic. Just before the turn of the century he also publicly renounced Christianity. When Ibsen's attitude towards contemporary culture became more critical through the years it placed them ideologically closer. Sprinchorn writes about Ibsen in the eye of the public: "The political right and the traditionally religious admired him in the 1870s as an upholder of ideals, a supporter of the monarchy, and then denounced him in the 1880s as an anarchist, a Darwinist, and an immoralist".⁷ Where Bjørnson was directly political, Ibsen was more interested in the cultural implications of politics. In 1898, for his own 70th birthday, Ibsen was invited to the Norwegian Association for Women's Rights. This is where he gave a famous speech where he thanked the association for the celebration but declared that he was not sure that he even knew what the women's issue, "kvinnesaken", was. He did have sympathy for the struggle for women's rights but rejected attempts to paint his works as instrumentally political.⁸ He identified himself as more of a poet than a social philosopher despite common perception.⁹ Sprinchorn places Bjørnson alongside the critic and scholar Georg Brandes as two important contemporary points of reference. Brandes was ideologically close to Ibsen and there is preserved correspondence between the two, much concerning the state of modern literature. He was a political radical who looked for a philosophy beyond theology and was suspected of being an atheist.¹⁰ Brandes tentatively named 'the modern breakthrough' in Scandinavian literature and advocated for a literature that addresses and investigates societal issues. Ibsen shared Brandes' belief in a realist

---

⁷ Evert Sprinchorn, *Ibsen's Kingdom: The Man and his Works* (Yale University Press 2021) p.17

⁸ Aarseth (1999) p.13.

⁹ Aarseth (1999) p.14.

¹⁰ Sprinchorn (2021) p.111.

literature grounded in experience. We should today understand this belief as opposing the conventions that painted the striving for literary realism as base, immoral, and, in its essence, not art.

Moi insists on the presence of German idealist philosophy within public discourse as central for the understanding of Ibsen's milieu. She also explains her choice to make more use of Schiller than of Hegel.

I do not wish to deny that Ibsen, like so many other Scandinavians at the time, was influenced by Hegel's aesthetics [...] The characteristic conflation of truth and beauty is, if anything, stronger in Hegel's aesthetic than in Schiller's, and nineteenth-century Scandinavian critics often spoke in recognizably Hegelian terms.¹¹ But Hegel's lectures on aesthetics do not convey that burning, radical desire for freedom that still appealed powerfully to Ibsen and Brandes in 1871. (In his breakthrough lectures, Brandes invokes Schiller, but not Hegel.)¹²

With Schiller the purpose of art is always to guide us towards the utopian ideal: A state where we will be fully free while experiencing perfect belonging. The main faultline here is that when we, like Schiller, hold our own and the world's perfectibility as reachable it affects our metaphysical understanding of language. With our communication seen as perfectible, our miscommunication becomes an emotionally charged failure rather than an inescapable human condition. Ibsen felt this and we can see his attempts to move away from idealist aesthetics, but to consciously do so was not an easy thing. His political conscience was being checked by his literary ambition and the need to be respectable in the eye of the public.¹³

Moi writes about Ibsen's depiction of idealism in *Kejser og Galilæer* from 1873 wherein the Roman emperor Julian aims to build community and experience unity with his

---

¹¹ Moi (2006) p.74.

¹² Moi (2006) p.74.

¹³ Sprinchorn (2021) p.187.

people. Julian holds religious ideals that are impossible to live up to and which do not acknowledge his genuine human experience. His desire to live according to a preconceived, idealised version of himself creates distance between him and his people. He becomes involuntarily theatrical in a way that marks the beginning of the “inner exile” that is his undoing, theatricality here being the social mode which Moi associates with the adherence to unlivable ideals. In Ibsen’s time their naive and spontaneous ideals seemed, ironically, to be pushed away by the strong demand for it.

In his plays Ibsen continually returns to the distance between a person’s ambition and their actual ability. If we look at this distance as a motif it fits well within the aesthetic frames pushed by Naturalism, the literary realist movement of which Ibsen is one of the most famous names. The writing that came with the programmatic movement was highly influenced by a positivist perspective propelled by the rapid advancement of science, as well as the growing recognition of psychology. Many of Ibsen’s characters are defined by their social and economic conditions as much as by their psychology or personality. This can be read as merely an expression of the positivist influence on the arts, but it also resulted in a deterministic, and sometimes fatalistic, view of life.¹⁴ Reading Ibsen it seems as though he was worrying about how the (necessary) negation of Idealism might lead to scepticism instead. In Schiller's article *On Naive and Sentimental Poetry* from 1795 he divided humankind in two categories: “realists, who judge only by experience. And idealists, who judge only by reason”.¹⁵ The naturalist movement valued experience and truth preferably based on measurable evidence.¹⁶ But there are things that are not easily measured. In Ibsen’s work an example of this is the issue of understanding. When you think you have it, you can later find out that you were mistaken. When communicating, one person can experience understanding while the other one disagrees. Whether with the idealistic struggle for moral and aesthetic

---

¹⁴ Sprinchorn (2021) p.379.

¹⁵ Friedrich Schiller, “On Naive and Sentimental Poetry”, in Walter Hinderer and Daniel O. Dahlstrom (eds), *Essays* (New York 1993), cited from Moi (2006) p.85.

¹⁶ Moi (2006) p.194.

perfectibility or with the overly positivistic struggle for the measurability and predictableness of all things, this problem of expressing the inner mind becomes an unwelcome reminder of our own, and perhaps the world's, finite nature. In her book, Moi invokes philosopher Stanley Cavell's definition of *scepticism*. The term is here interpreted as an existential experience as well as an intellectual issue. The conclusion that we could be absolutely, metaphysically unknowable to each other starts with the discovery of our finitude. That we are separate from each other, alone. Moi argues that there is a sceptic experience typically associated with modernism which often manifests itself through a loss of faith in language.¹⁷ This appears as a recurring motif already in Ibsen, to whom it seemed a real risk that the overly sceptic position towards language would make us lose faith in our capacity to reach each other in a more pragmatic sense. In several of his later dramas the exploration of love and language is connected to what Moi calls the everyday or the ordinary.¹⁸ The realm of the everyday is the place where we negotiate our metaphysical agency. For Ibsen this is a place of potential.¹⁹ These depictions are to be understood as both particular and general. His characters' existentially charged struggles are often placed in their own living rooms where the ordinary or the realm of the everyday is definitely not always depicted as good, often not even optimistic. For Ibsen, as well as for Moi, the everyday is where we have to take on the building of human relationships. Where we create meaning.

Ideology of Modernism

Literary realism is often, reductively, framed as a unified, demarcated period of aesthetic naivety which functions as modernism's necessary steppingstone. If we, like Moi, use Erich Auerbach's definition of realism that simply frames it as "representation of reality", it follows that we are going to need a new conceptualization of the birth of

---

¹⁷ Moi (2006) p.212.

¹⁸ "The everyday", or "the ordinary" as a concept is surely helped by the word "hverdagen" in Norwegian, which is the native tongue for both Moi and Ibsen, but it also alludes to ordinary language philosophy. Moi expands on the philosophical foundation for this in the book *Revolution of the Ordinary* (Chicago 2017).

¹⁹ Moi (2006) p.89.

modernist aesthetics.²⁰ Here, Moi frames aesthetic idealism as the actual steppingstone for modernism. She makes a point of how idealism is often lazily thought to have died with Romanticism, while it actually lived as a powerful aesthetic norm all throughout the 19th century and stayed in weaker incarnations well into the 20th century.²¹

In her historicization of idealism, Moi leans on *A Singular Modernity* from 2002, by Fredric Jameson and what he there calls the “ideology of modernism”.²² The main principle, or doctrine, of the ideology of modernism is the autonomy of the aesthetic. Moi divides her interpretation of this concept in two. Firstly, the autonomy of the aesthetic can, even when formulated as a doctrine, be an attempt to let art be understood and experienced for itself and not as an edifying tool for cultural pressures. Secondly, the implication that follows is that art itself, and not the representation of reality, must be art’s subject-matter. In Moi’s description, Jameson defines modernist aesthetics and “culture” as opposing enemies.²³ In literature “culture” was thought to appear as realism or representationalism. What is left of art without culture can be exemplified by formalism, where the medium itself and the self-reflexive exploration of techniques and effects are the very purpose of art. The understanding of modernist aesthetics as ideological points us towards a missionary approach that still affects the historical understanding of modernism today.²⁴ To illustrate this, Moi moves into the 1920s and 1930s to describe how the high modernists, while incarnating a romantic desire for the absolute, treated art as the secular equivalent to religion. Art becomes what saves us, the answer to an existential problem.²⁵ Moi continues with how in the post-war era this absolute faith morphed into its opposite. Language became understood as increasingly unreliable and modernist literature became obsessed with the unsayable, the unrepresentable. This ideal, which denies art the claim of an external

---

²⁰ Moi (2006) p.31.

²¹ Moi (2006) p.68.

²² Moi (2006) p.19.

²³ Moi (2006) p.20.

²⁴ Moi (2006) p.2.

²⁵ Moi (2006) p.2.

purpose, would later be confronted by the many schools of thought that insist on the cultural situatedness of human expression.²⁶ Through ongoing canon revisions we are exposed to more women, more postcolonial writers, more working-class and racially marginalised writers. The point that Moi makes here is that even though this is the case, we silently still fall back on the formalist tools that were sprung from within the modernist paradigm:

[...] when culturalists read, they often simply translate formalist concepts into politicized categories. Culturalist critics of film, theater and literature are still obsessed with high modernist and postmodernist themes such as reflexivity, negativity, absence, the instability of boundaries, and the breakdown of language. The difference is that theoretical constructs such as the unsayable are relabeled as femininity, the abject, the marginal or the subversive; and textual self-deconstruction is read as a sign of revolutionary undoing of established norms. *When it comes to aesthetic strategies, formalism and culturalism are not as different as they seem. In fact, they are barely different at all.*²⁷

Moi uses this discussion looking to explain and reframe Ibsen's place in history, but she manages to also pinpoint the fact that the ideology of modernism, here represented by its formalist aesthetics, has not been overcome.²⁸ This is noteworthy if we wish to properly historicize the value and purpose of art, especially if we wish to give art the possibility of purpose beyond pure aesthetics.

Historically situated readings

Arne Garborg was one of Ibsen's contemporary critics who, like Ibsen, found himself in the doorway between idealism and naturalism. Garborg received Ibsen's drama *Kejser og Galilæer* in 1873 with reluctant approval. He believed its form and realism conveyed

---

²⁶ Moi exemplifies this with Marxism, feminism, new historicism and cultural, postcolonial and queer studies. Moi (2006) p.21.

²⁷ Moi (2006) p.22 [my. Italic].

²⁸ Moi (2006) p.22.

a sort of beauty in itself, but that Ibsen's writing was not uplifting enough. Garborg was dissatisfied with Ibsen's scepticism:

What one ultimately is left with as the final result of his poetry, is the discovery— which by the way is not new—that 'everything is vanity'; disappointments and emptiness, emptiness and disappointments,— this is the inner despair we encounter everywhere.²⁹

Nevertheless Garborg praised the drama as an aesthetic masterpiece and appreciated its historical and aesthetic truths. Moi underlines how in Garborg's reading this notion of a literary truth that travels outside of idealist selection is not negated by Ibsen's scepticism. For a more conservative idealist, this would be unacceptable.³⁰

Earlier in the book, Moi presents an overview of readings emerging from within the ideology of modernism. She argues that from this point of departure, Ibsen can only be read two ways: either one must frame his dramas as outdated representationalism or ascribe an engagement with the autonomy of art to his works. The former reading is the more common but in 1998 Frode Helland did a modernist reading of Ibsen's last four plays as his thesis. Since then, the tide has changed within Norway and the scholarship on Ibsen has been more extensive.³¹ Helland reads Ibsen through Adorno and Moi sketches out some other modernist takes that followed. These readings focused mainly on the last four dramas, claiming that Ibsen was occupied with the unsayable, with art as negativity, as not-life.³² The older Ibsen did become decidedly pessimistic and his interest in the unsayable was being read by modernists as a transcendental movement towards a place beyond language. This clashes with Moi's reading. She believes that Ibsen's pessimism is an expressed interest in what hinders (and then, implicitly, what constitutes) a life worth living. Moi's reading is closer to my

---

²⁹Arne Garborg, *Keiser og Galilæer*: *En kritisk studie* (Christiania 1873), cited from Moi (2006) p.199 [Moi's translation].

³⁰ Moi (2006) p.199.

³¹ Moi (2006) p.33.

³² Moi (2006) p.33.

own and what I believe to be Ibsen's intentions. I also believe the discussion, which stems from this kind of reading, on our ability to create meaning to be interesting in itself.

Idealist aesthetic constructions

There is a parallel between the norms within Norwegian everyday life in Ibsen's time and the constricting, reductive conventions regarding aesthetics. This parallel is tangible in Ibsen's choice of motifs as well as in his engagement with aesthetic literary and dramatic conventions. We see this in *Et Dukkehjem* from 1879, which is one of Ibsen's most famous dramas as well as a centrepiece for the movement of Naturalism. The play is still staged throughout the world and is arguably Ibsen's first fully modern drama. We follow the couple Nora and Torvald Helmer who have built and held their everyday life together as an aesthetic construction characterised by their bourgeois expectations. On top of gender roles and economical expectations, the characters are defined by their strained attempt at embodying the ideal, which is illustrated by a theatrical social mode. Their everyday life takes the shape of a performance where their two small children work almost as props.³³ Throughout the play we see Nora carefully construct their idyllic life, while a self-awareness that undermines the naively ideal is gradually revealed to the audience.

When the drama begins, Nora has been paying off a loan behind her husband's back. We learn that she secretly took out the loan in Torvald's name and that she did so to afford a vacation that would save her husband's health. Torvald wants his wife to be small and helpless and Nora gladly shapes herself as such while her secret capability and agency are made a spectacle for only herself and the audience.³⁴ The intrigue unfolds with the involuntary unveiling of truths resulting in Nora being robbed of her own self-sacrifice and the illusion of Torvald's noble character. They are both pushed

---

³³ Henrik Ibsen, *Et dukkehjem* (Oslo 2018).

³⁴ Ibsen (2018).

out of the aesthetic construction they built around themselves but in the very last scene, Nora wants to stay in her new-found space of honesty. She tells her husband that she wishes to finally speak seriously with him. This is met with frustration and confusion:

Du ængster mig, Nora. Og jeg forstår dig ikke. // Nej, det är det just. Du forstår mig ikke. Og jeg har heller aldrig forstået dig – før i aften.³⁵

For the audience, her self-awareness is to be understood as dangerous.

Nora's attempt at an idealist mode of authenticity is upheld by gendered tropes and recognizable bourgeois imagery. She reaches for the ideal of everyday bliss in a way the audience recognises as theatrical while Torvald never sees it as anything other than naive, idyllic expression. In the last act, Nora takes off her masquerade costume, both literally and figuratively, shedding their shared bourgeois fantasy. When her husband is unable to acknowledge their new reality, revealing the truth of his character, Nora's temperament shifts, and she finally acts out her self-awareness. When she sheds her adopted, idyllic mannerisms, it is a shift that Torvald views as excessive and overwrought and she is dismissed as unstable.³⁶ Ironically for the audience, it is precisely here that she, together with the text, becomes undeniably modern.³⁷

Modes of authenticity

Nora and Torvald's theatrical staging of what Moi calls "various idealist scenarios of female sacrifice and male rescue" are in the final act turned on their head with a claim of a new form of authenticity.³⁸ Nora tells her husband and the audience that her old life was keeping her entertained (*lystigt*) but she was never truly happy (*lykkelig*).³⁹ Nora's

---

³⁵ Ibsen (2018) p.153.

³⁶ "excessive and overwrought" is referring to "*overdrevent og overspændt*", Ibsen (2018) p.155. [my translation]

³⁷ Ibsen (2018) p.155.

³⁸ Moi (2006) p. 226.

³⁹ Ibsen (2018) p.155.

theatricality was her tool of agency. Still, she accuses Torvald and her father of wishing this inauthentic version of her into being: “Jeg har levet af at göre kunster for dig, Torvald. Men du vilde jo ha’e det så. Du og pappa har gjort stor synd emod mig. I er skyld i, at der ikke er blevet noget af mig.”⁴⁰ She claims that Torvald and her father have made her into an actor. In other words, they have pushed theatricality upon her, by which it follows that an insurmountable distance was created between them. It makes her lonely. *Et Dukkehjem* is a slow revelation of the unfulfilled potential of a marriage. The last scene ends with Nora asserting her individuality outside of being a mother and a wife. She is grabbing the unfulfilled potential of her everyday life and stepping out the door. We do not know what happens next and this sort of open ending was unconventional. Nora’s modern mode of authenticity does not itself make her less lonely but it does remove her from a life that is dependent on her abject subjectivity. That her unfulfilled potential is no longer bound up with her marriage was subversive and dangerous to the contemporary audience. Nora is written to be likeable but imperfect. What we are presented with is an undermining of the idea of the ideal woman. In short, she is written to be human, even while a woman.

Faith in human language

Nora’s coming into her authenticity is dependent on some level of scepticism. During the 20 years that followed *Et Dukkehjem* Ibsen would publish ten more dramas. Several of the characters in his later works turn to scepticism in a way that makes the characters unable to engage with their own experience. Their capacity to know each other, to act out their love, is constricted within their use of language. Discussing the suicide by the young character Hedvig in *Vildanden* from 1884 Moi writes that “language use is at once the practice and the ground of all human meaning”.⁴¹ She suggests that without language that makes sense, we become unable to navigate our relationships or even our reality. The young character Hedvig has a father theatrically occupied with his own self-

---

⁴⁰ Ibsen (2018) p.155.

⁴¹ Moi (2006) p.261.

image. To the audience, he seems, in part, like a sharpened caricature of Nora's idealist husband written five years earlier. In Moi's reading, the father's performative personality is what obscures Hedwig's pain to him. In the end, Hedwig's death is framed as a consequence of her father's failure to perceive her pain.⁴² The ability to doubt the world appears in the same drama as an absent privilege. We see this in the instance of Hedwig's mother Gina. The character has no access to any scepticism at all and becomes helpless in the face of her husband's delusions. Left without scepticism, without the fear that we will not understand, or will not be understood, it is hard to find our own agency and our current reality becomes unchangeable nature.

Ibsen was balancing between idealist ideas of an absolute reachability between people and its opposite, where we instead lack fundamental faith in human language. This relationship to idealism is of interest when looking at his engagement with what it means (and does not mean) to lead a good life. Moi highlights the way this relationship is obscured by the notion of idealism produced within modernist ideology. People do need some level of scepticism to be able to acknowledge any difference between what we seek and our actual grasp. But Ibsen was also wary of leaning too far into scepticism and instead lose our ability to trust the, not so uncommon, experience of feeling understood or our capacity to feel like we understand and, by extension, our ability to create connection and meaning. Through reading Ibsen we find that we are knowable to each other, but only under the condition that we have faith in that we are.

---

⁴² Moi (2006) p.263.

Nyheter från Jugoslavien

- Porträtteringen av Serbien och serber i en svensk mediekontext

WILLIAM ŠOKČIĆ SUNDELL

LUNDS UNIVERSITET

För den som konsumerar medier är det näst intill oundvikligt att komma i kontakt med reportage från krigszoner. De finns i TV, radio, dagstidningar, i mobilens nyhetsflöde och på sociala medier. Exempel på konflikter som har fått stor mediauppmärksamhet under de två gångna årtiondena är Afghanistankriget, Irakkriget och det syriska inbördeskriget. I dagsläget behandlar majoriteten av nyhetsrapporter kriget i Ukraina. Den ryska invasionen av landet har inte bara har skördat människoliv, utan även lett miljontals människor på flykt och skapat stora politiska oroligheter världen runt. Enligt Förenta nationernas flyktingkommisariat beräknas sex miljoner ukrainska medborgare vara på flykt i Europa, varav cirka 56 000 oppflyktingar beräknas befinna sig i Sverige.¹ Konflikten geografiska närhet till Sverige har även gett upphov till oro bland svenska medborgare och beslutstagare, den ryska invasionen står exempelvis som grund till beslutet om ett svenskt Natomedlemskap.² Detta är inte första gången i modern tid som ett storskaligt krig brutit ut i Europa, så var även fallet med Jugoslavien under 1990-talet. Konflikten varade mellan 1991 och 2001 och ledde till oroligheter på global nivå. Kriget, bombanfallen såväl som de etniska rensningarna, orsakade en humanitär kris vilket ledde till att 84 000 personer sökte asyl i Sverige 1992.³ Händelserna i Jugoslavien fick storskaligt global uppmärksamhet, både medialt och politiskt.

---

¹ UNHCR:s databas över ukrainska flyktingssituationen, <<https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>> (26/06 2023).

² Försvarsdepartementets utredning Ds 2022:7 "Ett försämrat säkerhetspolitiskt läge - konsekvenser för Sverige" <https://www.regeringen.se/contentassets/b33a04c7ad954881ad6a571dc8553dbe/ett-forsamrat-sakerhetspolitiskt-lage--konsekvenser-for-sverige_webb.pdf> (26/06 2023).

³ Migrationsverkets presentation av "historisk" invandring till Sverige, <<https://www.migrationsverket.se/Om-Migrationsverket/Pressrum/Vanliga-fragor-fran-journalister/Historik.html>> (26/06 2023).

Jag har många släktingar i Serbien. Hos dem finns en övertygelse om att Serbien betraktas som Europas svarta får av omvärlden. Detta påstående väckte mitt intresse och lade således grunden för detta arbete. Nedan följer en kvalitativ undersökning av hur Serbien porträtterades i Dagens Nyheter och Aftonbladet 1995 i samband med folkmordet i Srebrenica, samt 1999 då NATO:s bombningar av Jugoslavien tog plats.

Ett inkomplett Jag, stereotypiseringar och propagandakrig

I samband med de jugoslaviska krigen publicerade Maria Nikolaeva Todorova, professor emerita i historia vid University of Illinois, sin bok *Imagining the Balkans* som en reaktion på den aggressiva stereotypiseringen av området som uppstod i medier till följd av krigen. I introduktionen förekommer jämförelser med uppfattningen om Orienten, där Todorova betonar att den främsta skillnaden mellan Balkan och Orienten är att Balkan är ett fysiskt, avgränsat område inom Europa till skillnad från den något mer abstrakta Orienten. Balkans geografiska närhet till Västeuropa har enligt Todorova inneburit att området inte har betraktats som "den Andre", utan snarare som ett inkomplett Jag.⁴

I "A crisis of identity: Serbia at the end of the century" menar Thomas A. Emmert, professor i historia, att krigen lade grund för ett utbrett förakt gentemot serberna. Emmert hävdar att detta förakt inte enbart gjorde sig tydligt i massmediernas rapportering av krigen, utan även hos politiker. Emmert fokuserar främst på Västeuropas och USA:s porträttering av Serbien och serberna och menar att jämförelser med Nazityskland var vanligt förekommande samt att denna retorik användes för att rättfärdiga NATO:s bombningskampanj av Jugoslavien.⁵ Vidare påpekar Emmert att det även förekom större generaliseringar av det serbiska folket, där de porträtterades som mer mottagliga för våld än folk av andra nationaliteter. En

---

⁴ Maria Todorova, *Imagining the Balkans* (New York 1997) s. 18.

⁵ Thomas A. Emmert, "A Crisis of Identity, Serbia at the End of the Century", i Norman M. Naimark & Holly Case (red.), *Yugoslavia and its historian: Understanding the Balkan wars of the 1990s*. (Stanford 2003), s. 103.

av flera anledningar bakom denna tendens var att människor krävde enkla svar på komplexa frågor.⁶

Svenska mediers rapportering av krigen är förhållandevis utforskat. Det främsta arbetet består av en rapport utfärdad av Styrelsen för psykologiskt försvar från 1993, författad av journalisten Sören Sommelius. Här hävdar Sommelius att de politiska konflikter som lade grund för krigen i forna Jugoslavien till stor del berodde på den statliga nyhetsrapporteringen i främst Serbien och Kroatien. Sommelius menar att nyheterna i dessa två länder tog sig an formen av ultranationalistisk propaganda vilken verkade för att pådriva konflikterna ytterligare.⁷ Vidare betonar Sommelius att det "propagandakrig" som länderna tog del av skapade en obegriplig bild av krigen. Enligt Sommelius ledde detta till att man i svensk media ofta använde sig av paraplybegrepp som "serber" och "kroater" när man hänvisade till enskilda kriminella och fascistiska band. Inom ramen för denna undersökning användes främst paraplybegreppen "serberna", "serber" och "bosnienserber" för att beskriva enskilda krigsförbrytares handlingar i Srebrenica.

Folkmordet i Srebrenica

Folkmordet i Srebrenica ägde rum i Srebrenica i Bosnien och Herzegovina i juli 1995. Folkmordet utfördes under ledning av Ratko Mladić som tillsammans med sina bosnienserbiska militärförband tog livet av 8000 bosnisk-muslimska pojkar och män. Ett genomgående tema i rapporteringen av folkmordet är att bosnienserberna framställs som rebelliska och ovilliga att samarbeta. Både Dagens Nyheter och Aftonbladet målar upp två tydliga sidor av konflikten: serberna och FN. Något som återkommer vid flera tillfällen är hur bosnienserberna gång på gång har lyckats bevisa FN:s oförmåga att kontrollera situationen. Vidare råder även en trend att inte dra en gränslinje mellan bosnienserbiska militärförband, beslutstagare och civila. I en

---

⁶ Emmert (2003), s.103.

⁷ Sören Sommelius, *Mediernas krig i forna Jugoslavien*, (Stockholm 2003).

artikel i Dagens Nyheter 1995-07-13 beskrivs de bosnienserbiska styrkorna som en ostoppar kraft som kommer att fortsätta att ockupera områden tills att de stoppas: "De bosniska serberna ignorerar FN, de ger ultimatum till världssamfundet. De trotsar varningar från FN och möter varningarna med krav. På alla sätt har de bosniska styrkorna under de senaste månaderna demonstrerat FN:s maktlöshet".⁸ Serberna framställs här som särskilt brutala då författaren, Ingvar Oja, betonar serbernas förmåga att trotsa ett helt världssamfund i syfte att nå sina egna mål. Detta kan dels bero på en särskild hänsynslöshet hos serberna, dels en stor brist på kompetens från FN:s håll. Citatet målar även upp två ytterligare huvudsakliga sidor i konflikten: Serbien mot resten av världen.

Srebrenica var en av sex av FN:s så kallade "skyddade zoner". Att ett område var skyddat innebar att det skulle hållas fritt från alla former av väpnade attacker och fientliga handlingar.⁹ När Srebrenica föll till följd av bosnienserbiska aggressioner beskrivs det dels som ett bevis på FN:s misslyckande, dels som ett bevis på serbernas hänsynslöshet. I DN:s ledarsida 1995-07-13 beskrivs situationen som följande: "Det är djupt oroande att stormakterna med sina resurser inte har kunnat hejda bosnienserberna".¹⁰ I samma nummer finns även ett reportage från platsen, författat av Christian Palme. I reportaget beskriver Palme stämningen i Srebrenica till följd av dådet: "Vid de många vägspärrarna längs vägen möttes jag av soldaternas ilska utbrott över Natos flygbombningar och på eftermiddagen, när det stod klart att Srebrenica hade fallit, en avmätt stolthet över att serberna ännu en gång tycks ha segrat över hela världen".¹¹ Från citaten ovan framgår användandet av paraplybegreppen "serber" och "bosnienserber" tydligt, någonting som Sommelius menar är ett genomgående drag i krigsrapporteringen. Användandet av begreppet "serber" kan riskera att sammanblanda krigsförbrytare med vanligt folk. Även detta citat pekar på framförandet av två tydliga

---

⁸ Ingvar Oja, "Bosnienserber ignorerar FN", *Dagens Nyheter (DN)* 12/07 1995.

⁹ Förenta Nationernas säkerhetsråd "Resolution 819", <[\(https://undocs.org/S/RES/819\(1993\)\)](https://undocs.org/S/RES/819(1993))> (07/07 2023).

¹⁰ Ledare, "Fredsstyrkorna mot väggen" *Dagens Nyheter (DN)* 13/07 1995.

¹¹ Christian Palme, "Muslimerna har ett medansvar". *Dagens Nyheter (DN)* 13/07 1995.

sidor i konflikten, i detta fall uttrycks detta ordagrant. Denna tendens kan kopplas till Thomas A. Emmerts argument kring hur människor kräver enkla svar på komplexa frågor. Med detta i åtanke, i samband med svårigheterna för journalister att skapa sig en ordentlig bild av konflikten, är det inte konstigt att konflikten målas upp på detta vis.

Aftonbladet delade Dagens Nyheters uppfattning att Srebrenicas fall var ett stort misslyckande för FN. Till skillnad från Dagens Nyheter tenderade dock Aftonbladet att använda sig av mer slagkraftiga rubriker i rapporteringen av folkmordet. I samband med Srebrenicas fall rapporteras följande i Aftonbladet: "VILKET NEDERLAG för FN. Vilket sammanbrott för fred och folkrätt. Ett mörkt ögonblick i Europas historia. [...] FN-styrkor som ger upp sina vapen och posteringar för en hord krigsförbrytare. [...] Ännu en gång etnisk rensning, detta fascistiska våld".¹² Det framgår tydligt från citatet ovan att beskrivningen av händelserna i Srebrenica som återges i Aftonbladet är betydligt mer känsloladdad än vad som återges i DN. Vidare förekommer liknelser med det fascistiska våld som utövades i Europa av nazisterna under andra världskriget. Under perioden förekommer liknande jämförelser ytterligare två gånger i Aftonbladet. I samband med de regelbundna krigsrapporterna återfinns i Aftonbladet 1995-07-14 en kort biografi över den f.d. generalen och senare dömda krigsförbrytaren Ratko Mladić¹³ under rubriken "Han är vår tids Hitler".¹⁴ Ytterligare ett exempel går att finna i Aftonbladet 1995-07-15 i en artikel med rubriken "En mors stora förtvivlan". I denna artikel skildrar Eva X Moberg sina möten med mödrar som flytt kriget i Bosnien. Med hänvisning till det etniska våld som tagit plats i Srebrenica skriver Moberg att "Bilderna är inte femtio år gamla - det händer nu".¹⁵ I Dagens Nyheter återfanns en liknelse med nazisterna under den undersökta perioden. I en artikel om serbernas intåg i Žepa, en by cirka 5 mil norr om Srebrenica liknas serbernas framfart vid tyskarnas under andra

---

¹² Ledare, "Den svarta dagen för FN och Bosnien" *Aftonbladet* 12/07 1995.

¹³ Malin Hansson, "Mladic döms till livstids fängelse för folkmord och brott mot mänskligheten" *Dagens Nyheter (DN)* 24/11 2012.

¹⁴ Wolfgang Hansson, "Han är vår tids Hitler" *Aftonbladet* 14/07 1995.

¹⁵ Eva X Moberg, "En mors stora förtvivlan" *Aftonbladet* 15/07 1995.

världskriget: "Den bosniska enklaven Žepa skyddas av höga berg som inte ens de tyska trupperna lyckades forcera under andra världskriget".¹⁶ Att etniska rensningar, krigsbrott och hänsynslösa generaler för tankarna till Nazityskland är mer förväntat än förvånande. Jämförelserna ligger även i linje med det som Thomas A. Emmert argumenterar för var förekommande i sin undersökning. Vidare förekommer användandet av paraplybegrepp i skildringen av tragedierna i Bosnien då militära förband, paramilitära enheter och krigsförbrytare benämns som "serber" och "bosnierserber" av Aftonbladet såväl som Dagens Nyheter. Lyckade serbiska militära offensiver framställs av båda tidningarna som en vinst för Serbien och det serbiska folket.

Användandet av paraplybegrepp kan återigen ha sin grund i den förvirring bland journalister som uppstod till följd av propagandakrigen i Jugoslavien som Sören Sommelius hävdar. Utan tillgång till adekvat information finns rimligtvis inget annat val än att koka ned kriget och dess aktörer till deras mest grundläggande beståndsdelar. Detta ledde till att politiker och journalister delade upp krigets aktörer i två tydliga sidor. Emmert betonar att serberna tilldelades rollen som Europas "pirajor" av framförallt politiker och journalister. Enligt Emmert grundade sig denna retorik i att våld och krig var en röd tråd i Serbiens kultur och förflutna, och att befolkning således är mer mottaglig för detta än i resten av Europa.¹⁷ Att sådana jämförelser blev vitt spridda och accepterade kan möjligtvis ha sin grund i att Serbien rent historiskt har betraktats som någonting beläget i Europas utkant och därav var kännedomen kring landet och dess befolkning förhållandevis låg. I Serbiens fall har landets främmande karaktärsdrag fått agera som förklaring för den otaliga mängd brott som begicks under krigen samtidigt som landets gemensamma drag med Europa har tonats ned, eller raderats helt i rapporteringen av konflikten.

---

¹⁶ "FN-soldater blir sköldar" *Dagens Nyheter (DN)* 19/07 1995.

¹⁷ Emmert (2003), s. 103.

Ett återkommande drag i rapporteringen om folkorden i Srebrenica är att Aftonbladet och Dagens Nyheter inte skiljer mellan serbiska auktoriteters handlingar och den serbiska civilbefolkningens uppfattning av krigen med undantag för en artikel. I Dagens Nyheter 1995-07-20 finns en artikel författad av Ulrika By, i vilken Bramislavu Lukic, en serbisk konstnär bosatt i Bosnien intervjuas. I intervjun betonar Lukic makthavarnas roll i skapandet och drivandet av konflikten. Med hänvisning till det etniska våldet i Bosnien påpekar han att makthavarna har varit så pass "förblindade av hat och politik att det inte går att backa längre".¹⁸ Här understryks även Lukic förakt gentemot propagandans roll i konflikthetsandet: "Brano Lukic vägrar att lyssna på propagandan. Han är serb, omringad av muslimer och de allra flesta är hans vänner".¹⁹ Artikeln är i sammanhanget trendbrytande och visar tydligt på en önskan hos By att försöka belysa de etniska relationernas komplexitet i forna Jugoslavien samt att tydligt skilja mellan beslutshavare, befolkningen och de olika etniciteter som befolkade landet.

NATO:s bombningar av Jugoslavien

Till följd av de jugoslaviska styrkornas etniska rensningar av albaner under Kosovokriget initierade NATO en flygbombningskampanj mot landet. Målet med bombningarna var bland annat att få Jugoslavien att dra tillbaka sina styrkor från Kosovo.²⁰ Kampanjen saknade dock helt och hållet stöd av FN, och med detta har den i kritikers ögon betraktats som en direkt kränkning av folkrätten.²¹ Efter krigsslutet har kampanjen även mötts av kritik från flera håll, där det främsta argumentet har varit att NATO avsiktligt attackerade civila mål.²² Med mottagandet i åtanke är det inte heller oväntat att bombningarna möttes av stor kritik från både Aftonbladet och Dagens

---

¹⁸ Ulrika By, "Konsten är att överleva". *Dagens Nyheter* (DN) 20/07 1995.

¹⁹ Ulrika By, "Konsten är att överleva". *Dagens Nyheter* (DN) 20/07 1995.

²⁰ Susan Fink Yoshihara, "Kosovo", i Derek S. Reveron & Jeffrey Stevenson Murer (red.), *Flashpoints in the War on Terrorism* (New York 2006) s. 67–68.

²¹ Steven Erlanger, "Rights Group Says NATO Bombing in Yugoslavia Violated Law" *The New York Times* 08/06 2000

²² "No justice for the victims of NATO bombings" av Amnesty International den 23 april 2009 <[https://www.amnesty.org/en/latest/news/2009/04/no-justicia-victimas-bombardeos-otan-20090423/#:~:text=NATO%20officials%20confirmed%20to%20Amnesty.population%20and%20the%20armed%20forces](https://www.amnesty.org/en/latest/news/2009/04/no-justicia-victimas-bombardeos-otan-20090423/#:~:text=NATO%20officials%20confirmed%20to%20Amnesty.population%20and%20the%20armed%20forces>)> (07/05 2021)

Nyheter. När de första bomberna föll över Jugoslavien 24 mars 1999 grundade sig oron hos Dagens Nyheter främst i hur detta skulle påverka den internationella politiken. I Dagens Nyheter 1999-03-24 uttrycker Bengt Albons en klar oro över hur bombningarna kan riskera att skapa ökade spänningar mellan västmakterna och Ryssland.²³ I Aftonbladet 1999-03-25 påpekar Wolfgang Hansson att det visserligen inte finns några andra alternativ än att bomba Jugoslavien, men att det fortfarande är skamligt att behöva bevittna flera civila dödsfall. Hansson uttrycker även ett visst medlidande med serberna: "Det blir inte lätt att övertyga det serbiska folket att bomberna inte är riktade mot dem utan deras ledare".²⁴ Från citatet ovan går det att i Aftonbladet urskilja en tydlig skiljelinje mellan det serbiska folket och dess makthavare. Även i Dagens Nyheter visar sig en sådan skiljelinje, där det tydligt skrivs att europeiska medborgare dödas förgäves och att "Milosevic och hans regim bär ansvaret".²⁵ I och med bombningskampanjens fortlöpande gör sig dock denna skiljelinje tydligast hos Dagens Nyheter där mer utrymme ges åt rapporteringen av hur den serbiska civilbefolkningen upplevde konflikten. När NATO bombade ett bostadsområde i den serbiska staden Surdulica 28 maj 1999 rapporterade Dagens Nyheter scenen i rätt ordalag: "Vi hittade ett barns huvud i en trädgård och många kroppsdelar i leran [...] Surdulica kommer nu bli känt som staden som förlorade sina barn".²⁶ I Dagens Nyheter påpekas även hur NATO:s bombningar har gjort det möjligt för den serbiska regimen att ytterligare censurera och förtrycka den opposition som fanns i landet.²⁷

Beskrivningar av serber som ondskefulla, hypernationalistiska rebeller verkar ha fasats ut åren efter folkmordet i Srebrenica, istället porträtteras serberna av båda tidningarna som vanliga människor som hamnat i korselden mellan sin egen hänsynslösa diktator och NATO. Dels riktas kritik mot Jugoslaviens dåvarande diktator Slobodan Milosevic och hans ovilja att möta Natos krav och dra tillbaka serbiska trupper från Kosovo. I

---

²³ Bengt Albons, "Alternativ saknas". Dagens Nyheter (DN) 24/03 1999.

²⁴ Wolfgang Hansson, "En tragisk repris av Gulfkriget" Aftonbladet 25/03 1999.

²⁵ "Bombningarna är en Europeisk tragedi" Dagens Nyheter (DN) 25/03 1999.

²⁶ Robert Fisk, "Staden som förlorade sina barn". Dagens Nyheter (DN) 29/04 1999.

²⁷ "Radiostation tvingades stänga". Dagens Nyheter (DN) 25/03 1999.

Dagens Nyheter frågar Bengt Albons sig själv "hur mycket förödelse regeringen är beredd att låta medborgarna stå ut med innan den går med på Natos krav".²⁸ I Aftonbladet 2 maj 1999 förhåller sig Jan Myrdal kritiskt till NATO:s agerande och anklagar organisationen för att föra ett imperialistiskt krig i Jugoslavien: "Inte heller förvånar det mig att Nato säger sig föra krig för höga ideals och mänskliga världens skull. Alla moderna krig - även Hitlers och Hirohitos, för att inte tala om Brezjnevs i Afghanistan - har officiellt förts i de ädlaste syften".²⁹ Nämnvärt är här att NATO har blivit föremål för jämförelser med fascismen och Nazityskland, inte serberna. Dagens Nyheter framför även stor kritik gentemot NATO:s agerande i Jugoslavien. Inför NATO:s 50-årsjubileum skriver Birger Schlaug följande i DN Debatt: "Nato fyller år. Fyrverkeriet består i att bomba Jugoslavien tillbaka till 1800-talet [...] Var det verkligen nödvändigt? Svaret måste bli nej. Var det verkligen rimligt? Svaret måste bli nej".³⁰

Det är svårt att säga säkert varför beskrivningarna av serberna har förändrats så pass radikalt mellan folkmordet i Srebrenica och NATO:s bombningskampanj i Jugoslavien. En möjlig anledning kan ligga i att effekterna av propagandakriget som beskrivs av Sommelius har fasats ut under krigets lopp och på så sätt minskat förvirringen som journalisterna upplevde. En ökad tillgång till information kan i detta sammanhang innebära möjliggörandet av en mer nyanserad rapportering om konflikten. Serbernas position mellan det europeiska och det icke-europeiska har också tonats ned, vilket b.l.a. framgår av artikeln "Bombningarna är en Europeisk tragedi" i Dagens Nyheter 1999-03-25, där serberna uttryckligen beskrivs som europeiska medborgare. Istället för att med paraplybegrepp beskriva Serbien och serberna som en monolit beskrivs nu det serbiska folket som en grupp människor som fallit offer för en maktkamp mellan sin egen diktator och makterna i väst. Serberna beskrivs som offer av både Aftonbladet och DN, och ingen av tidningarna ger uttryck åt något förakt gentemot det serbiska folket såsom beskrivet av Emmert.

---

²⁸ Bengt Albons, "Klen framgång för Nato" Dagens Nyheter (DN) 05/05 1999.

²⁹ Jan Myrdal, "Hur länge ska vi låtsas om kriget?" Aftonbladet 02/05 1999.

³⁰ Birger Schlaug, "Pinsamt Nato-fjäsk, Persson" Dagens Nyheter (DN) 30/04 1999.

Från främmande fiender till lidande medmänniskor

Det går att urskilja ett skifte i hur serberna porträtterades i svenska tidningar mellan folkmordet i Srebrenica och NATO:s bombningskampanj i Jugoslavien. Vid tiden då folkmordet i Srebrenica tog plats i tidningarna fick serberna anta en tydlig antagonistisk roll. De porträtterades som våldsbenägna, trotsiga och ovilliga att samarbeta med världssamfundet av både Aftonbladet och Dagens Nyheter. Serberna trotsade världen och tog det de ville ha. Med ett enskilt undantag i Dagens Nyheter skiljdes inte civila serber från serbiska myndigheter eller enskilda band av krigsförbrytare, samtliga fick benämningen "serber". Då serbiska styrkor vann enstaka slag eller avancerade längre in i Bosnien beskrevs detta som en seger för "serberna". Denna porträttering av Serbien och serberna kan till viss mån tillskrivas propagandakriget vilket gjorde det svårare för journalister att få tillgång till sammanhängande information om krigets händelser. Bristen på information tillsammans med ett behov av enkla och lättförståeliga nyhetsartiklar gav rimligtvis inte journalister något anmärkningsvärt svängrum när det kom till att nyansera och fördjupa sina reportage.

Under NATO:s bombningskampanj av Jugoslavien, fyra år efter händelserna i Srebrenica, visade dock undersökningen på en högre grad av nyansering gällande porträttringen av serberna såväl som konflikten i helhet. Under denna period drog både Aftonbladet och Dagens Nyheter en tydlig skiljelinje mellan den serbiska regeringen, serbisk militär och det serbiska folket. Av båda tidningarna utpekades den serbiska regeringen under Milosevic som en av krigets främsta marodörer, det var de som stod till svars för hundratusentals civila serbers och kosovoalbaners lidande. I denna kontext blir det serbiska folket inte ett föremål för negativa porträtteringar baserade på särskilda etniska karaktärsdrag, utan de beskrivs helt enkelt som vanliga, lidande människor som lider under en hänsynslös diktator. Förändringen i attityden gentemot Serbien och serberna kan bland annat bero på en ökad tillgång till information, och därmed en ökad förståelse för konflikten, dess förlopp samt dess olika

aktörer. Den kan även ha sin grund i att NATO:s bombningskampanj ledde till så pass stor civil skadegörelse att kampanjen helt enkelt inte gick att ignorera eller porträttera på något annat sätt än negativt. Med andra ord var det väldigt svårt att förmedla någonting annat än att det pågick en kamp mellan NATO och Milosevic på bekostnad av civilt lidande.

Denna essä har sitt ursprung i min B-uppsats om samma ämne. Efter arbetet med uppsatsen kan jag förstå varför mina släktingar känner att de, i egenskap av att vara serber, har betraktats som Europas svarta får. Trots det vill jag påpeka att detta inte är lika självklart som de kanske vill hävda. Folkmordet i Srebrenica utfördes mycket riktigt av bosniska serber. De som utförde denna illgärning och tog livet av tusentals oskyldiga bosniaker är krigsförbrytare. Problemet med rapporteringen av detta våld var att man generellt sett inte skilde mellan serbiska krigsförbrytare och serbiska civila, och förklarade krigsbrottet med att serberna var mer mottagliga för våld än andra européer. Samma retorik användes av NATO mot slutet av 1990-talet för att rättfärdiga bombningarna av Jugoslavien. Fram till denna punkt går det att urskilja ett visst förakt gentemot serberna. I takt med att NATO i högre grad började bomba civila mål drogs serberna in i den europeiska kulturella gemenskapen och benämndes även som europeiska medborgare. Däri landade man också i uppfattningen om att lidande är universellt, och att serberna är ett folk likt vilket som helst.

Med femininiteten på spel?

ELSA CRONA

LUNDS UNIVERSITET

I tyngdlyftning ska ett objekt som väger x antal kilo förflyttas från marken upp till raka armar. Objektet formar sig inte efter kroppen, så kroppen som lyfter måste forma sig efter objektet. Denna form är både estetisk och politisk. Varje tid har haft sitt ideal för hur kroppen ska se ut, fostras och uppföra sig.¹ Särskilt kvinnokroppen estetiseras och politiseras. Historiskt har det funnits ett spänningsförhållande mellan idrott – i synnerhet sporter som kräver maximal muskelstyrka – och kvinnokroppar och femininitet. Fortfarande under 1900-talets senare decennier varnades kvinnor för idrottens skadliga och maskuliniserande effekter på kroppen.² Sporter som har uppfattats som aggressiva eller haft inslag av fysisk explosivitet, styrka, uthållighet eller närkontakt var förbehållna män, i synnerhet kroppsarbetare, och betraktades länge som opassande för kvinnor.³ Varningar om idrottens maskuliniserande inverkan på kvinnor har inte bara handlat om kroppen, utan om kvinnors känsloliv, uppförande och sociala roll.⁴ Kraftsporter satte femininiteten på spel.

I denna essä utforskas spänningsförhållandet mellan den kraftsportsutövande kvinnokroppen och femininitet. Med hjälp av Maurice Merleau-Pontys kroppsschema, Simone de Beauvoirs idéer om ett feminint “dasein” och Iris Marion Youngs teorier om den kvinnliga kroppens fenomenologi resonerar jag kring synen på den idrottsutövande kvinnokroppen under det gångna seklet. Framför allt intresserar jag mig för hur en stark kvinnokropp har uppfattats och uppfattas. Genom att placera den

---

¹ Emma Pihl Skoog, *Kraftkarlar och knockouts: kropp och klass i Sverige 1920–1960* (Stockholm 2017), s. 13.

² Helena Tolvhed, *På damsidan: femininitet, motstånd och makt i svensk idrott 1920–1990* (Göteborg 2015) s. 25–26.

³ Pihl Skoog (2017), s. 43.

⁴ Tolvhed (2015), s. 44.

kraftsportsutövande kvinnokroppen i en kunskapsteoretisk diskussion om kroppslighet sätts kroppen inom ramen för en fenomenologisk tradition där kroppslighet innebär en existentiell och meningsbärande upplevelse av kroppen.

Fenomenologen Maurice Merleau-Pontys teorier om “den levda kroppen” handlar om upplevelsen av att ha en kropp som finns och fungerar i världen. Kroppen är en “gestalt”, en definierad helhet, för att den existerar med riktning mot sina fysiska uppgifter.⁵ Det är genom perceptionen – upplevelsen som varseblivningen ger upphov till – snarare än genom det rena medvetandet, som verkligheten struktureras.⁶ Våra kroppar kan däremot inte isoleras från medvetandet eller från omvärldens reaktioner eftersom kroppens erfarenhet formas i sina sociala sammanhang. Kroppen är inte bara ett ting, utan ett tillstånd av upplevelse. Om man inte hade en kropp skulle det inte finnas något rum, enligt teorin.⁷ Den levda kroppen har en transcendens, en uppfattning om jaget eller varat i den fysiska världen, som rör sig mot en öppen och kontinuerlig interaktion med sin omvärld.⁸ Människan blir till som individ när kroppar möter andra kroppar. För subjektet finns världen i den mån att kroppen har förmågan att närma sig och tillägna sig eller utnyttja omgivningen för egna syften. Kroppsschemat är med andra ord ett sätt att uttrycka att kroppen är menad för världen.⁹

Den västerländska filosofiska och historiska traditionen är sådan att kvinnor har betraktats som ett objekt som kan framstå som rätt eller fel i någon annans ögon. I *Det andra könet* (1949) belyser Simone de Beauvoir föreställningar om ett feminint “dasein”, tillvaron som betingas av världsliga förhållanden. Enligt de Beauvoir förnekas kvinnan – som del av samhällsstrukturen – subjektivitet, autonomi och kreativitet. Kvinnan definieras som den andre – alternativet till mannen – och är dömd till immanens, att

---

⁵ Maurice Merleau-Ponty, *Kroppens fenomenologi (första delen)*, övers. William Fovet (Göteborg 1999) s. 54.

⁶ Svante Nordin, *Filosofins historia: det västerländska förnuftets äventyr från Thales till postmodernismen* (Lund 2017), s. 525.

⁷ Merleau-Ponty (1999), s. 54.

⁸ Iris Marion Young, *On Female Body Experience: “Throwing like a girl” and other essays* (New York 2005), s. 36–37.

⁹ Merleau-Ponty (1999), s. 54.

förbli i det kroppsliga som likställs med det normativa och strukturella. Hennes transcendens överskuggas av ett annat, manligt, medvetande.¹⁰ Feministiska fenomenologer, bland dem Iris Marion Young, har sedan de Beauvoir betonat strukturellt, kulturellt och historiskt betingat förkroppsligande genom könsbestämda eller genusmässiga analyser. Young menar att kvinnokroppen inte har samma raka kommunikation gentemot omvärlden och det aktiva jaget som en manskropp har. Båda kropparna har en öppenhet mot världen, men den kvinnliga kroppsupplevelsen präglas av en, med Youngs ord, “ambivalent transcendens.”¹¹ Den kvinnliga kroppens transcendens skiljer sig alltså från den manligas. Kvinnokroppen upplevs som ett objekt, ett föremål för andra att betrakta. När kroppen upplevs som ett föremål skapas enligt Young en distans mellan medvetandet och den materiella upplevelsen av att ha en kropp.¹² Sara Martinsson, journalist och tyngdlyftare, beskriver upplevelsen av att gå från att ha en kropp utan tydliga muskler till en muskulös kropp som en förflyttning omvärlden inte uppfattar: “Det är bara den egna blicken, den som för en kvinna är tränad i att betrakta subjektet som objekt, som kan följa rörelsen mot något annat i realtid.”¹³

År 2019 genomfördes undersökningen “När kvinnor lyfter: flickors och kvinnors föreställningar om, och erfarenheter av att utöva styrkeidrott” av socialantropologen Åsa Bartholdsson och fysioterapeuten Linda Vixner för Centrum för idrottsforskning.¹⁴ Undersökningen kunde genom intervjuer med kvinnor i olika åldrar visa att kroppen genom styrkeidrott uppfattas ta spjörn mot kulturella stereotyper och föreställningar om en aktiv och stark manlig kropp i kontrast till en passiv och objektifierad kvinnokropp. I rapporten framträder intervjuobjektens syn på sina kroppar som kapabla, och upplevelsen av att vara stark som en viktig aspekt av den

---

¹⁰ Genevieve Lloyd, *Det manliga förnuftet: “manligt” och “kvinnligt” i västerländsk filosofi*, övers. Elisabeth Stjernberg, (Stockholm 1999) s. 123.

¹¹ Young (2005), s. 35–36.

¹² Young (2005), s. 39.

¹³ Sara Martinsson, *Knäböj: om kvinnor och styrketräning* (Stockholm 2021), s. 165.

¹⁴ Åsa Bartholdsson är docent i pedagogiskt arbete. Linda Vixner är docent i medicinsk vetenskap.

egna identiteten. Intervjuobjekten vittnar om förstärkt självkänsla och den fysiska styrkans emancipatoriska inverkan på den kroppsliga upplevelsen. Detta bekräftar vad historikerna Carol A. Osbourne och Fiona Skillen har identifierat i den genushistoriska forskningen, nämligen att den idrottande kvinnokroppen betraktas som “[...] a critical site upon which understandings of women’s experiences have been inscribed. From this perspective sport, historically as now, can be understood as a site of contestation, one successfully mobilized by sporting women.”¹⁵ Flera av kvinnorna som intervjuades 2019 vittnar om att tyngdlyftning eller styrketräning är ett sätt att lämna förhållandet till den egna kroppen som ett estetiskt projekt, och i stället fokusera på kroppen som en representation av jaget.¹⁶ I enlighet med Merleau-Pontys kroppsschema konstituerar alltså den kraftsportsutövande kvinnokroppen i sitt praktiska uppförande den ursprungliga och meningsskapande handlingen. Kroppen är närvarande i världen, öppen för dess möjligheter och hela den plats där subjektets intentionalitet är placerad.¹⁷

Fysisk aktivitet formar kroppen. Det specifika forandet av muskler som kraftsport och styrketräning innebär, särskilt förfinandet av överkroppsmuskulaturen, har genom historien uppfattats maskulint, medan kvinnor har förhållit sig till könsideal som inte har uppmuntrat till ansträngande träning och muskelutveckling.¹⁸ För forskarna Leslie Heywood och Shari L. Dworkin, professor i engelska respektive beteendevetenskap, är den vältränade kvinnan en ikon som omdefinierar femininitet och erbjuder ett nytt kvinnoideal.¹⁹ Historikern och professor emeritus Susan K. Cahn, vars huvudsakliga forskningsområde är kvinnohistoria och HBTQ+-rörelsens historia, har studerat den sportande kvinnan djupgående.²⁰ Hennes forskning om hur den kvinnliga kroppen har

---

¹⁵ Tolvhed (2015), s. 239.

¹⁶ Bartholdsson & Vixner, “När kvinnor lyfter: flickors och kvinnors föreställningar om, och erfarenheter av att utöva styrkeidrott” (2019), s. 4.

¹⁷ Iris Marion Young (2005), s. 35.

¹⁸ Tolvhed (2015), s. 25.

¹⁹ Tolvhed (2015), s. 231.

²⁰ Se Susan K. Cahn, *Coming on Strong: Gender and Sexuality in Twentieth-century Women's Sport* (Cambridge 2003).

representerats i amerikansk massmedia har visat att femininitet ofta har förstärkts när kvinnor vistats i idrottssammanhang. När kvinnlig idrott växte under 1920-talet blev fokus på kvinnans yttre ett sätt att bemöta den maskulinisering av kvinnokroppen och den kvinnliga karaktären som man ansåg att idrotten riskerade att medföra.²¹ Men i rapporten från 2019 betraktas estetik som underordnad prestation. Kvinnorna i studien betonar att frågan om muskler är direkt kopplat till fysisk styrka, och inte till ett visuellt mål: “Styrkan genererar upplevelsen av att vara kompetent, kapabel, att ha kontroll.”²² Den kraftsportsutövande kvinnan blir en gränsöverskridande figur. Hon är både identifierad och kulturellt betraktad som feminin på grund av sin könstillhörighet, men utför en aktivitet som historiskt varit manligt kodad och exkluderande för kvinnor.²³

Föreställningar om fysisk prestationsförmåga och skillnader mellan kvinnors och mäns kroppar har varit seglivade och trotsat både medicinsk vetenskap och beprövad idrottslig praktik.²⁴ Sådana kulturella föreställningar samverkar med normer och ideal, och påverkar även subjektiva upplevelser och erfarenheter. I en intervju i Dagens Nyheter i januari 2022 berättade Patricia Stenius, världsmästare i tyngdlyftning, att “Folk uppskattar att jag behållit min kvinnlighet trots att jag varit stark, men om jag inte gjort det, hade jag varit mindre värd då?”²⁵ Uttalandet belyser hur kvinnliga kraftsportsutövare fortfarande i viss utsträckning uppfattas som ett hot mot en etablerad samhällsordning. Martinsson tillkännager i sin bok att hon själv, innan hon kom i kontakt med kraftsport, betraktade tyngdlyftning som något osofistikerat, smutsigt och maskulint: “Det hade mycket lite att göra med mig eller den behärskade, eleganta kropp som jag ville kunna visa upp för omvärlden”, skriver hon.²⁶

---

²¹ Pihl Skoog (2017), s. 262.

²² Bartholdsson & Vixner (2019), s. 4.

²³ Tolvhed (2015), s. 228.

²⁴ Tolvhed (2015), s. 47.

²⁵ Sebastian Wognsen, “Hade jag varit mindre värd om jag inte sett kvinnlig ut?” *Dagens Nyheter (DN)* 8/1 2022.

²⁶ Martinsson (2021), s. 7.

Långt innan Strenius och Martinsson sökte utmana både egna och omvärldens uppfattningar om kvinnokroppen kopplade författaren Mary Wollstonecraft i *A Vindication of the Rights of Woman* (1792) ihop kroppslig styrka med kvinnlig frigörelse. Enligt henne kan kvinnor inte få verkligt erkännande för sina rättigheter utan tillgång till fritidsaktiviteter som möjliggör fysisk aktivitet.²⁷ Cirka 100 år senare förespråkade författaren Charlotte Perkins Gilman ett återtagande av kvinnokroppen genom att utveckla kroppens fysiska förmågor.²⁸ Idén om att fysisk styrka har en frigörande effekt på upplevelsen av den egna kroppen var med andra ord etablerad mycket tidigare än kvinnors faktiska utövning av kraftsport, eller idrott generellt. Den behärskade och eleganta kropp Martinsson syftar på kopplas direkt till ett kroppsideal som stammar från 1700- och 1800-talet. När den moderna synen på idrott, i takt med ökade hälsoideal, utvecklades under 1700-talet tilläts kvinnokroppen framför allt att utöva dans.²⁹ På 1800-talet kunde kvinnor ägna sig åt gymnastik, något som historikern Jens Ljunggren har identifierat som ett sätt att värna mannens ideal.³⁰

I Sverige växte tyngdlyftningen fram i arbetarklassens miljöer bland fattiga och industriarbetande män. Sådana miljöer stod i kontrast till medel- och överklassens uppvärdering av feminina attribut för båda könen.³¹ Beredskapsåren ledde till en syn på kroppen som fordrade god fysik. Manlig styrka var ett samhällsintresse och på flera punkter en del av det stora svenska folkhälsoprojektet under 1900-talet.³² En frisk och stark kropp var en kropp som kunde utföra sina medborgerliga plikter. Linggymnastiken grundades exempelvis på premissen att en stark nation byggdes av starka män. Manliga kroppar skulle försvara nationen och gränserna, kvinnliga kroppar skulle föda barn.³³ Mellankrigstiden utgjorde däremot en radikal period för den svenska

---

²⁷ Tolvhed (2015), s. 227.

²⁸ Tolvhed (2015), s. 228.

²⁹ Leena Laine, "Kropp, kvinnor och idrottshistoria", s. 49.

³⁰ Jens Ljunggren, *Kroppens bildning: Linggymnastikens manligbetsprojekt 1790-1914* (Eslöv 1999), s. 160.

³¹ Se exempelvis Pihl Skoog (2017), s. 24-28.

³² Detta har exempelvis Karin Johansson utförligt beskrivit i "Folkhälsa: Det svenska projektet från 1900 till 2:a världskriget", Lychnos: Årsbok för idé- och lärdoms historia 1991.

³³ Se exempelvis Ljunggren (1999) och Martinsson (2021), s. 12.

idrottsrörelsen, som blev alltmer etablerad jämsides med den snabbt växande kvinnorörelsen.³⁴

Tidningen Idun var under 1920-talet initiativtagare till SKCFK, Svenska kvinnors centralförbund för fysisk kultur, som skulle främja alla sorters gymnastik, idrott och friluftsliv för kvinnor.³⁵ Under första halvan av 1900-talet motiverades båda könen mer än tidigare till att motionera och träna. Men i mitten av 1900-talet var gymmiljöer utpräglade manliga och kvinnorna förväntades träna i hemmet.³⁶ Som ett steg i ledet av 1940- och 1950-talens husmodersgymnastik och det ökade intresset för medborgarnas allmänna hälsa tilltog intresset för kvinnligt idrottande.³⁷ Under 1950-talet uppstod en vurm för kvinnlig skivstångsträning. Kvinnor uppmanades att träna upp sin "kvinnliga spänst" och få en mer harmonisk kropp. Men att lyfta tungt var en manlig aktivitet, viktträning ansågs opassande för en kropp som inte redan var stor och muskulös.³⁸ Historikern Emma Pihl Skoog, som bland annat undersökt tidskriften *Atletik*, illustrerar hur tidskriften 1957 anställde en styrketränande kvinna som skribent, för att "[...] skapa en sida för ”byggarnas” och ”lyftarnas” fruar, fästmör, systrar och mödrar som ”behöver träna den speciella form av träning, som passar för kvinnor.” Det betonades att kvinnor inte skulle bli så kallade "muskelknutor" utan enbart skulle träna bort fett för att ersätta det med "sunda muskler." Hänvisningar gjordes till filmstjärnor och skönhetsdrottningar som ägnade sig åt skivstångsträning för att få kurvor, och inte några synliga, manliga, muskler.³⁹

Filosofen Judith Butler har beskrivit idrottskvinnan som en queer kropp som i sig själv aktualiserar frågor om kroppslig naturlighet. Butler menar att kvinnoidrott är "one of the most dramatic ways in which conflicting gender ideals are staged and negotiated in

---

³⁴ Catts Grant (red.), *Hyllade kroppar: idrotten i arkiven* (Stockholm 2012), s. 46.

³⁵ Grant (red.) (2012), s. 47–48. Bland förespråkarna för SKCFK fanns bl.a Lydia Wahlström, Karolina Widerström, Ada Nilsson och Elin Falk, samtliga förespråkare för den svenska kvinnorörelsen.

³⁶ Martinsson (2021), s. 20.

³⁷ Pihl Skoog (2017), s. 253.

³⁸ Pihl Skoog (2017), s. 253–254.

³⁹ Pihl Skoog (2017), s. 258.

the public sphere.”⁴⁰ Detta understryks i “När kvinnor lyfter.” Musklerna blir för intervjuobjekten i rapporten en visuell manifestation av kapacitet och självkänsla.⁴¹ Sociala och kulturellt betingade konnotationer att en ansträngd kvinnokropp är problematisk gör muskler till viktiga gränsmarkörer för kvinnlig kroppslighet.⁴² Muskelösa kvinnokroppar visar nämligen att synliga muskler är något man uppnår, och inte är av naturen givna, vilket utmanar kulturella föreställningar om hur en naturlig mans- eller kvinnokropp ska se ut.⁴³ Från att det blivit accepterat för kvinnokroppen att ta plats i gymmen har den vältränade kvinnokroppen utmanat föreställningar om kvinnan som svag och underlägsen mannen.⁴⁴ Under 1980-talet genomgick exempelvis synen på muskler och fysisk kapacitet en förändring och ett för historien nytt och unikt ideal framträdde: ett ideal som förespråkade en vältränad kvinnokropp med synliga muskler.⁴⁵ Styrkeidrott är idag den mest växande sporten för kvinnliga utövare i Sverige.⁴⁶ Kvinnors utförande, som praktik eller representation, av en historiskt manligt kodad verksamhet utmanar invanda föreställningar om hur kroppsligt arbete, kroppsaktivitet, muskler och kroppskontroll är knutna till kön.

Idrott placerar kroppen och dess prestationsförmåga i centrum, vilket kan ge förståelse för kroppens föränderlighet. Genom Merleau-Ponty förstår vi idén om kroppen först när vi upplever överensstämmelsen mellan det vi avser och det som är givet, mellan intentionen och utförandet. I varje ögonblick en rörelse förverkligas och upplevs är intentionen närvarande och en verklig del av en levande kropp.⁴⁷ En kropp som håller i en stång och konsekvent lyfter och sänker tunga vikter är i ständig riktning mot världen. Den levda kroppen känns, används och upplevs. Det finns verkliga fysiska skillnader mellan män och kvinnor, vilka påverkar och begränsar fysisk styrka. Därför

---

⁴⁰ Tolvhed (2015), s. 25.

⁴¹ Bartholdsson & Vixner (2019), s. 4.

⁴² Tolvhed (2015), s. 231.

⁴³ Helena Tolvhed & David Cardell (red.), *Kulturstudier, kropp och idrott: perspektiv på fenomen i gränslandet mellan natur och kultur* (Malmö 2011), s. 53.

⁴⁴ Tolvhed & Cardell (2011), s. 54.

⁴⁵ Tolvhed (2015), s. 231.

⁴⁶ Bartholdsson & Vixner (2019), s. 2.

⁴⁷ Merleau-Ponty (1999), s. 108–109.

är det naturligt att människor brukar olika tillvägagångssätt för att ta sig an uppgifter som kräver kraft, styrka och muskelkoordination.⁴⁸ Merleau-Pontys kroppsschema, som betraktar den aktiva kroppen som förankrad i ett föremål där kroppen står inför de uppgifter den ska utföra, kan därför vara givande för att förstå kulturella ideal, upplevelser och förhållningssätt till den starka kvinnokroppen.⁴⁹ Styrketräning och tyngdlyftning handlar nämligen inte bara om att förändra hur kroppen ser ut, det handlar också om att uppleva kroppen. Kvinnokroppen, i synnerhet påverkad av "blicken", kan inte lösas ur den historiska och sociala diskursen. Att undersöka den kroppsliga erfarenheten av att ha en kvinnokropp som utövar kraftsport blir därmed intressant för att överbrygga dessa diskurser och länka samman den sociala och upplevda verkligheten. Kvinnokroppens "ambivalenta transcendens", som Young har beskrivit, har kanske potential att förändras med hjälp av kraftsportsutövning och med den även uppfattningen om jaget och kroppen. Kvinnliga kraftsportare utmanar traditionellt etablerade föreställningar av manligt och kvinnligt, passivitet och aktivitet, subjekt och objekt, tradition och modernitet. Att dessa dualiteter genom kultur, normer, ideal och historisk förändring samverkar med kvinnors subjektiva kroppsupplevelser öppnar upp för möjligheten, för att inte säga vikten av, att utforska de tunga lyftens fenomenologi.

---

⁴⁸ Young (2005), s. 33.

⁴⁹ Merleau-Ponty (1999), s. 54.